

Kántás Balázs

**Héjjas Iván paramilitáris
vezető és különítménye
szerepe a Duna-Tisza közti
fehérterrorban,**

**valamint az ellenük
lefolytatott ügyészi vizsgálat,
1920–1922**

**HORTHY-KORSZAK
MŰHELYTANULMÁNYOK**

Kántás Balázs

**Héjjas Iván paramilitáris vezető
és különítménye szerepe a Duna-
Tisza közti fehérterrorban,
valamint az ellenük lefolytatott
ügyészi vizsgálat, 1920–1922**

Horthy-korszak Műhelytanulmányok

ISBN 978-615-81598-4-5

**Sorozatszerkesztő–szaklektor:
Dr. Zsávolya Zoltán**

BUDAPEST, 2020.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....4

A Héjjas-különítmény működéséről a Duna-Tisza-
közén a fehérterror idején.....9

A Duna-Tisza közén zajló események háttere – az
Ébredő Magyarok Egyesülete 1920-as évekbeli
történetéről és szerepéről a fehérterrorban.....25

Váry Albert koronaügyész-helyettes nyomozói
tevékenysége, illetve az általa hátrahagyott
nyomozati jelentés mérlege.....56

Héjjas Iván, a Duna-Tisza közti fehérterror fő felelőse,
egy radikális különítményparancsnok utóélete.....67

A tanulmányban előforduló fontosabb történelmi
személyek életrajzi adattára.....70

Forrásjegyzék.....100

Bevezetés

Az első világháború utáni forradalmak kora, majd a Tanácsköztársaság bukása utáni zavaros, polgárháborús időkben, 1919 nyarától kezdve a szegedi ellenforradalmi kormányt támogató katonai és félkatonai fegyveres erők, elsősorban a Horthy Miklós későbbi államfő által vezetett Nemzeti Hadsereg¹ és hozzá csatlakozó, annak képlékeny hadrendjében formálisan betagozódó milíciák országszerte követtek el súlyos atrocitásokat. A paramilitarizmust, paramilitáris tevékenységet és szervezeteket, melyek az első világháború utáni években különböző intenzitással Európa szinte minden államában jelen voltak, a téma nemzetközi szakirodalma többnyire úgy szokta definiálni, mint olyan katonai vagy kvázi katonai szervezeteket és cselekményeket,

---

¹ Az amúgy nem csupán a fehérterror nyomán hírhedté vált tiszti különítményekből álló Nemzeti Hadsereg történetéről lásd például Jankovich Arisztid ezredes, György Sándor szerkesztésében igen részletes forráskritikai apparátussal is közreadott visszaemlékezését: JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó–Trianon Múzeum, 2019.

amelyek kiegészítették a konvencionális katonai alakulatok működését, vagy egyenesen azok helyébe léptek.² Erre némely esetben az állam kereteinek átmeneti vagy akár tartós felbomlása adott lehetőséget, más esetekben az állam maga használta fel az ilyen alakulatokat, megint másutt a paramilitáris formációk a fennálló állam ellenében léptek fel.³ A paramilitarizmus tehát érthető módon az első világháború utáni Magyarországon is természetes, mondhatni banális jelenség volt, reprezentánsai elsődlegesen továbbra is aktív katonák vagy katonaviselt férfiak, esetleg egyéb fegyveres testületek tagjai voltak, és az ilyen jellegű formációk nem meglepő módon szorosan összefonódtak az új magyar állammal, kormánnyal, illetve a vesztes államokat sújtó fegyverkezési korlátozások következtében egyre inkább igen korlátozott keretek között működő – részben egykori paramilitáris alakulatokból

---

² Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32, 13–14.

³ GERWARTH–HORNE, i. m. 14.

(újra)szervezett – hadsereggel is. A magyarországi jobboldali paramilitáris erőszakhullám⁴ részben talán válasz volt a tanácskormány hasonlóan erőszakos, opresszív intézkedéseire, részben az egyes egyéni eseteket csupán a személyes bosszú, a vesztes háború miatti bűnbakképzés pszichózisa, illetve nem egyszer pusztán az anyagi haszonszerzés lehetősége motiválta.⁵ A vörösterrort felváltó fehérterror⁶ mindenesetre 1919-től egészen 1921-ig tartott, illetve utóhatásai súlyos, részben politikai indíttásból elkövetett

---

⁴ Az első világháború ideje alatt és az azt követő időszakban Európa szerte megjelenő paramilitáris erőszakhullámról szinte a teljesség igényével lásd bővebben az alábbi tanulmánykötetet: *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2017.

⁵ Váry Albert koronaügyész-helyettes a Duna-Tisza közti események kapcsán pontosan ugyanezt állította meg összefoglaló jelentésében. Vö. HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírói pere – Vádlottakra vonatkozó iratok – Váry Albert koronaügyész-helyettes összefoglaló jelentése a fehérterror Duna-Tisza közén zajlott eseményeiről, Budapest, 1922. június 20.

⁶ A fehérterror történetéről és a magyarországi paramilitáris erőszakhullámról lásd többek között Bodó Béla nemrégiben megjelent angol nyelvű monográfiáját: *BODÓ Béla, The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

bűncselekmények formájában még 1922 és 1923 folyamán is érezhetőek voltak,⁷ a terror tehát a Horthy kormányzóvá választását, a trianoni békeszerződés aláírását és a magyar állam közjogi rekonstrukcióját követő időszakra is áthúzódott. Az új magyar kormányzat a konszolidáció első éveiben csak lassan, vonakodva lépett fel a különböző fegyveres csoportok önkényes garázdálkodása ellen.

A főként frontról hazatért, túlfűtött nacionalista érzelmektől hajtott katonák kegyetlenkedését eredményező, elsősorban a Prónay Pál, Ostenburg-Moravek Gyula és Héjjas Iván különítményparancsnokok nevével fémjelezhető fehérterror eseményei közül is kiemelkedik a Duna-Tisza közén 1919 és 1921 között zajló cselekménysorozat, melyet elsősorban Héjjas Iván főhadnagy és helyettese, Francia Kiss Mihály főtörzsőrmester személyével lehet összekapcsolni.

---

⁷ Ilyenek voltak például az 1922. április 2-ai nyolc halálos áldozatot követelő erzsébetvárosi, vagy az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerénylet, melyeket ugyancsak radikális jobboldali paramilitáris alakulatok tagjai követték el.

Ahhoz, hogy megértsük a fehérterror Duna-Tisza közén zajló hullámát⁸ és annak jelentőségét – melyről a kommunista népbiztosok perében is a vádat képviselő és a vörösteror áldozatait nevesítő adattárat összeállító dr. Váry Albert⁹ koronaügyész-helyettes ugyancsak összefoglaló nyomozati jelentést írt – érdemes részletesebben szólnunk a Héjjas Iván paramilitáris vezetőhöz köthető fegyveresek alföldi működéséről és ennek hátteréről.

---

⁸ A fehérterror legsúlyosabb atrocitásairól kronologikus sorrendben jó összefoglalót nyújt Kádár Gábor és Vági Zoltán tanulmánya is: KÁDÁR Gábor–VÁGI Zoltán, *Antiszemita atrocítások, gyilkosságok, pogromok a fehérterror időszakában*, ELTE Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont, 2012.

http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=138:antiszemita-atrocitasok-gyilkosságok-pogromok-a-feherterror-idszakaban-&catid=16:esetek

⁹ Dr. Váry Albert pályájáról részletesebben lásd Nánási László monográfiáját: NÁNÁSI László, *A jogrend szolgálatában. Váry Albert élete és működése, 1875–1943*, Budapest, Magyarország Legfőbb Ügyészsége, 2015.

A Héjjas-különítmény működéséről a Duna-Tisza-közén a fehérterror idején

Héjjas Iván, a viszonylag jómódú parasztcsaládból származó, első világháborúból hazatért fiatal repülő főhadnagy kétségtelenül hamar a tanácsköztársaság bukása utáni ellenforradalmi megtorlás egyik hírhedt különítmény-parancsnokává vált, akinek nevéhez talán a legtöbb önkényesen elkövetett gyilkosság köthető.¹⁰ Héjjas a frontot járt katonaként 1919 tavaszán kezdte meg különítménye megszervezését gazdálkodással foglalkozó családja birtokának közelében, Kecskemét környékén a tanácsköztársaság megdöntésére. Különítménye magját a háborúból vele együtt hazatért repülőszázadának tagjai alkották, akikhez a környék paraszti származású, többnyire katonaviselt fiataljai is csatlakoztak.¹¹ A fiatal tiszt

---

¹⁰ Héjjas Iván életrajzáról és tevékenységéről bővebben lásd többek között Bodó Béla tanulmányát: BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10, 9–27.

¹¹ A fehérterror társadalmi kontextusban való vizsgálatára Paksa Rudolf teoretikus tanulmánya tesz kísérletet: PAKSA Rudolf, *A fehérterror „logikája”. Események, olvasatok, kontextusok*, in *Terror*

igen hamar, 1919 áprilisában a tanácskormány ellen kitört egyik komolyabb felkelés vezetőjévé vált.¹²

Héjjas emellett az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója és korai vezetője is volt, így ez a – ekkoriban egyre inkább paramilitáris elvek szerint szerveződő – nacionalista társadalmi szervezet sem maradhatott ki a lázadásból, sőt, a jelentős személyi átfedések okán korai tevékenysége gyakorlatilag elválaszthatatlan a Héjjas-különítmény működésétől. Egy elvesztett kecskeméti csata után Héjjas és ellenforradalmár társai – köztük például Francia Kiss Mihály vagy Liszka Béla – végül csatlakoztak a Szegeden szerveződő ellenforradalmi kormányhoz.¹³ Horthy Miklós, a szegedi kormányhoz hű fegyveres erők parancsnoka, a Nemzeti Hadsereg későbbi fővezére és Magyarország későbbi államfője 1919

1918-1919. *Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*, szerk. MÜLLER ROLF-TAKÁCS TIBOR-TULIPÁN ÉVA, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 217–245.

¹² Vö. ROMSICS IGNÁC, A *Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

¹³ BODÓ, i. m.

áprilisában állítólag személyesen fogadta Héjjas Ivánt, és megbízta azzal, hogy különítményét a Nemzeti Hadsereg karhatalmi segédcsapataként működtetve szűkebb páttriájában, az Alföldön tegyen rendet, és számolja fel a még megmaradt kommunista csoportokat.¹⁴

Az ország jelentős részét megszállva tartó román hadsereg igen hamar felszámolta a tanácskormány maradványait, és 1919 nyarán Héjjas alakulatai is engedélyt kaptak a megszálló hadsereg katonai hatóságaitól, hogy Kecskemét környékén a felbomlott társadalmi rend helyreállítása céljából segédrendőri szolgálatot lássanak el. Héjjas Kecskeméten – ugyancsak a román hadsereg és a szegedi ellenkormány körül csoportosuló magyar fegyveres erők jóváhagyásával – városparancsnokká, lényegében de facto helyi rendőrkapitánnyá, ti. a rendőrség mellett párhuzamos, katonai karhatalmi rendvédelmi apparátust működtető vezetővé nyilvánította magát, és ezzel megkezdődött azon személyek internálása és önkényes kivégzése, akik a Tanácsköztársaság alatt állítólag pozíciót

---

¹⁴ BODÓ, i. m.

viseltek, vagy akár csak szimpatizáltak a rövid életű kommunista kormányzattal.¹⁵

1919 október–novemberében a román hadsereg még mindig megszállva tartotta az Alföldet, Héjjas segédrendőri alakulatai pedig körülbelül száz olyan embert gyilkoltak meg (és persze vették el ingóságait), akiknek többségében amúgy semmi köze nem volt a tanácsköztársasághoz és a vörösterrorhoz. Az áldozatok többnyire olyan elszigetelt településekről származtak, mint pl. Páhi, Kiskunfélegyháza, Kerekegyháza, Soltvadkert, Bugac, Csengőd, Akasztó, Köncsög, Kiskőrös, Móricgát, stb., melyet a román hadsereg alakulatai sem tudtak rendesen megvédeni, ezért a magyar paramilitáris alakulatok által alkalmazott erőszak mindenféle kontrol nélkül szabadulhatott el.¹⁶

---

¹⁵ Bodó, i. m.

¹⁶ Vö. például Drozdy Győző 1924. január 22-ei parlamenti felszólalásával Héjjas Iván és különítménye bűneiről, amelyben az elkövetőket és az áldozatokat is igen részletesen számba veszi a rendelkezésre álló adatok alapján. A felszólalást Drozdy emlékiratainak legújabb kiadása is közli: DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007, 408–416.

A források tanúsága alapján Héjjas Iván 1919–1920 folyamán valóságos kiskirályságot, szinte különálló magánállamot működtetett Kecskeméten és környékén a saját de facto vezetése alatt, melynek sajátos rendjét a hozzá hű fegyveresek, mint formálisan a Nemzeti Hadsereg karhatalmi osztagai tartották fenn. Héjjas menyasszonya és későbbi felesége Papp Sarolta, dr. Papp György kecskeméti rendőrkapitány lánya volt, ő maga pedig fegyvereseivel városparancsnokként az egész várost és környékét a kezében tartotta, mindössze bizonyos Jánossy és Dornbach rendőrfelügyelők mertek vele szembeszállni. Apja, idősebb Héjjas Mihály a Kecskeméti Pinceszövetkezet igazgatója, a környék egyik befolyásos személyisége volt, és ebben az időben teljesen nyíltan egy fia fegyveresei által elkövetett rablásból származó autóval közlekedett. A Héjjas családnak pedig már a fehérterror előtt is kiterjedt kapcsolatai voltak Kecskeméten és környékén, a paramilitáris fegyveres csoport megszervezésével viszont az anarchisztikus állapotokat kihasználva leginkább közönséges, haszonszerzésre berendezkedett

bűnözőkként kezdtek el viselkedni. Arra is mutatnak adatok, hogy a Belügyminisztérium és a fővárosi rendőrség igen sok részletet tudott az izsáki és az orgoványi gyilkosságokról, valamint a Héjjas-különítmény tagjainak egyéb egyéni rablógyilkosságairól is, ám egy ideig halogatták az ellenük való fellépést.¹⁷ Az bizonyos, hogy a Héjjas-különítmény tagjai által elkövetett gyilkosságokról a kecskeméti rendőrség 1919 végén tudott, ugyanis a kecskeméti rendőr-főkapitány egy körülbelül 50 eltűnt / meggyilkolt személy névsorát továbbította gróf Ráday Gedeon kormánybiztosnak, aki ugyanezt az iratot

---

¹⁷ Állítólag született egy 17699/920 iktatószámú, 1920-as belügyminisztériumi jelentés Héjjas Iván és paramilitáris csoportja alföldi tevékenységéről, melyet a korabeli sajtó is idéz, illetve kivonata megjelent a *Magyar pokol* című, a Kádár-korszak alatt született, erősen propagandisztikus hangvételű forráskiadványban is. Mivel azonban az eredeti irat tudomásunk szerint nem maradt fenn levéltári őrizetben, ezt a közvetett forrást mindenképpen kellő kritikával kell kezelnünk. Vö. HALMI József, *17699/920 belügyminiszteri akta Héjjas Ivánról. A Bécsi Magyar Újság munkatársától*, in *Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében*, szerk. MARKOVITS Györgyi, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 50–53.

másolatban a Nemzeti Hadsereg Fővezérségéhez is továbbküldte.¹⁸

Héjjas és emberei cselekedeteiben tehát a túlhajtott nemzeti érzelmeken, a megrögzött antikommunizmuson és az antiszemitizmuson túl feltehetőleg a nyereségvágy is igen nagy szerepet játszott, hiszen meggyilkolt áldozataikat gyakorlatilag kivétel nélkül kirabolták, elorzott javaikat pedig a maguk hasznára fordították. Ténykedésüket nemcsak gyilkosságok, hanem egyéb erőszakos cselekmények is kísérték, pl. számos, akár több száz kisebb-nagyobb zsidóverés és halálos áldozatokkal többnyire nem, de súlyos sérülésekkel járó pogrom is kísérte – elég, ha például az 1919. november 17-ei izsáki pogromra gondolunk.¹⁹

---

¹⁸ A kecskeméti főkapitány jelentése gróf Ráday Gedeon kormánybiztosnak a Héjjas-különítmény vérengzéseiről, az elhurcolt kommunisták legyilkolásáról és a lakosság megfélemlítéséről, Kecskemét, 1919. november 27. In *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921*, kiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956, 221–223.

¹⁹ BODÓ, i. m.

Teljesen pontos számok és névsorok²⁰ persze nem állnak a kutatók rendelkezésére máig sem, de miután a Tiszától keletre eső területekről 1920 áprilisában kivonult a román hadsereg, a Héjjas-különítmény az általa úgymond felszabadított területeket is megtisztította. 1920 decembere és 1922 decembere között Héjjas emberei, gyűjtőnevükön az úgynevezett Alföldi Brigád tagjai valószínűleg körülbelül 400 embert gyilkoltak meg.²¹

Nem áll a kutatók rendelkezésre pontos adat, de a Kettőskereszt Vérszövetség,²² az

---

²⁰ Vö. Bödök Gergely hiánypótló PhD-értekezése a vörös- és fehérterror témájában rendkívül részletes adattárat tartalmaz, mely táblázatszerűen a fehérterror 583 önálló eseményét és több száz halálos áldozatát dokumentálja (többségében név nélkül). BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018, 292–431.

²¹ BODÓ, i. m.

²² A Kettőskereszt Vérszövetség (rövidítve KKV vagy KKV Sz) 1919-ben, Szegeden alakult paramilitáris, ellenforradalmi titkos társaság volt, melynek tagjai elsősorban aktív, tartalékos és leszerelt katonák voltak. Az Etelközi Szövetség félkatonai szárnyának is tekinthető. Parancsnoka Siménfalvy Tihamér ezredes, majd tábornok volt, de az alapítók között feltehetőleg ott voltak Prónay Pál, Héjjas Iván, Gömbös Gyula, Hir György, Makay Imre és más

---

különítményparancsnokok. A szervezet forrásbázisa szórványos, bár az 1920-as évek elején igen sok információ keringett róla közkézen. A sajtóban számos súlyos bűncselekménnyel, politikai merénnyel kapcsolták össze, illetve egyéb titkos társaságokkal együtt a nemzetgyűlésben is több ellenzéki interpelláció tárgya volt. Feltehetőleg nem csupán önszerveződő titkos társaságként, hanem legalább részben a magyar hadsereg egyfajta titkos, fedett alakulataként működött. Egyes források szerint maga a Honvédelmi Minisztérium hozta létre a fehérterror utáni időszakban a kormányzati kontrol nélküli fegyveres csoportok, miliciák egységes, katonaszakmai irányítás alá vonása céljából. Tagjai nagy arányban vettek részt a nyugat-magyarországi felkelésben, szemmel tartották a baloldali szervezkedéseket, illetve a szervezetet a kormány felhasználta a szomszédos kizárt országok elleni, a hivatalos magyar politikába nem illeszkedő szabotázs- és diverzánshandakciókra is. Jelentős átfedés valószínűsíthető a KKV Sz és a hadsereg kezdetben ugyancsak Siménfalvy Tihamér által vezetett titkos hírszerző csoportja között, melyből később létrejött a Honvéd Vezérkar későbbi VI., sajtó- és propagandaosztálya. Ez a szervezet a valóságban nevével ellentétben hírszerző és diverziós feladatokat is ellátott. A KKV Sz 1923-ban látszólag megszűnt, tagjait nagyrészt integrálták a Nemzeti Munkavédelem nevére, a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó, sztrájk-törő segédrendőri szervezetbe, azonban feltehetőleg tovább folytatták tevékenységüket az 1920-as évek második felében is. Működéséről részletesebben lásd: *Árnyékhadereg?. Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020.

ekkoriban befolyásos katonai titkos társaság – többé-kevésbé az Etelközi Szövetség²³ nevű titkos

---

²³ A Horthy-korszak legbefolyásosabb titkos társasága, az Etelközi Szövetség (rövidítve: EX, ET vagy X) a magyar irredenta, fajvédő legális és illegális egyesületek többségét irányította, így azok egyfajta ernyőszerzetének is tekinthető. Tagjai a fenti rövidítéseket konspirációs okokból felváltva használták. A szervezet valószínűleg 1919 novemberében alakult, és a későbbiekben kb. 5000 tagot számláló egyesületet az 7–12 fős Vezéri Tanács, más néven Nagytanács 1944. október 16-áig többnyire a MOVE-val szoros együttműködésben irányította, annak a budapesti székházában tartotta összejöveteleit. Az EX rítusaiban, külsőségeiben az általa gyűlölt szabadkőművességre kívánt hasonlítani, ironikus módon székhelyét is a betiltott Magyarországi Symbolikus Nagypáholy lefoglalt Podmaniczky utcai székházában rendezte be, ugyanott, ahol a MOVE. Kapcsolatrendszerén keresztül jelentős hatást gyakorolt a korszak politikai életére, befolyását pedig jól mutatja, hogy tagjai voltak többek között Bethlen István, Teleki Pál, Károlyi Gyula, Bánffy Miklós, vagy éppenséggel Eckhardt Tibor, aki 1923 decemberétől az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöki tisztét is betöltötte. A szövetségbe meghívás alapján felvételüket kérők e célra kidolgozott misztikus szertartás keretében életre-halálra szóló fogadalmat tettek az irredenta és fajvédő célok szolgálatára. A Vezéri Tanács az ország sorsát érintő csaknem minden fontos kérdést megtárgyalt. Az EX fedőegyesülete a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület volt, azonban ez jóval később, 1923-ban alakult csak meg és hagyták jóvá alapszabályát. A II. világháború idején báró Feilitzsch Berthold, az EX egyik alapítója, hosszú időn keresztül a Vezéri Tanács elnöke, a nyilasokat támogatta és fokozatosan magához ragadta a szervezet teljes irányítását Az Etelközi Szövetség történetéről összefoglaló

társaság (fél)katonai szárnya – megalakulása is valamikor erre az időszakra, 1919-re tehető, és a szervezet kezdetben egészen bizonyosan szoros átfedésben volt a Héjjas Iván különítményével és az Aföldi Brigáddal is.²⁴ Héjjas, amennyiben hihetünk az erről szóló forrásoknak, az 1920-as években a Kettőskereszt Vérszövetség helyettes katonai parancsnoka volt, így a két paramilitáris formáció közötti átfedések igen egyértelműnek tűnnek.²⁵ A Siménfalvy Tihamér ezredes, később tábornok vezetése alatt működő Kettőskereszt Vérszövetség egyébként nagy valószínűséggel a kezdetektől fogva kormányzati irányítás alatt állt, nem önszerveződő titkos társaság, hanem inkább állami vagy kvázi-állami szerv, titkos katonai

---

tanulmányt írt többek között Fodor Miklós Zoltán. Vö. FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

²⁴ Prónay Pál feljegyzéseiben azt írja, hogy 1919-1920 során maga szervezte-szerveztette meg a nemzetvédelmi milíciákat és a Kettőskereszt Vérszövetséget. Vö. PRÓNAY Pál, i. m. 163.

²⁵ GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012, 256. Gyurgyák János más szerzőkhöz hasonlóan nem ad meg forrást arra vonatkozóan, honnan veszi, hogy Héjjas Iván a KKV Sz helyettes katonai parancsnoka volt. Az információ mindenesetre a vonatkozó szakirodalomban igen elterjedt.

alakulat volt, melynek a trianoni békeszerződés aláírása után elsődleges célja a kisantant államok elleni terrorcselekmények, szabotázs- és diverzánsakciók, középtávon pedig a magyarlakta területeken zavargások kirobbantása és a területi revízió előkészítése volt.²⁶ Siménfalvy Tihamér mellett a szerv politikai vezetője vélhetően Kánya Kálmán volt, a diverziós tevékenység pedig a tervek szerint elsősorban Csehszlovákia, Románia, illetve kiemelten a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság / Jugoszlávia ellen irányult.²⁷ Héjjas 1919 és 1921 között az Alföldön működő különítményének tagjai párhuzamosan feltehetőleg ennek a titkos irredenta katonai alakulatnak is tagjai voltak.

A Héjjas-különítmény / Alföldi Brigád tagjai esküt is tettek, mégpedig magára vezérükre, Héjjas Iván különítményparancsnokra esküdtek fel. Az eskü szövege nem meglepő módon meglehetősen hasonló a Kettőskereszt

---

²⁶ HU-MNL-OL-K 64-a-1921-41-187. Feljegyzés az elcsatolt területeken folytatandó diverziós tevékenységről, 1921. Idézi: NÁNDORI Pál, *A Marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 24–26.

²⁷ NÁNDORI, i. m. uo.

Vérszövetség fennmaradt esküjének szövegéhez is:²⁸

„Én, XY, a Héjjas-brigád tagja, esküszöm és fogadom, hogy a szervezet tagjai között a legnagyobb testvéri egyetértés megteremtésén fogok dolgozni minden erőmmel. Esküszöm és fogadom, hogy a Héjjas-brigád, illetve a Héjjas vezér által kinevezett fellebvalóim parancsait minden körülmények között lehetőség szerint teljesítem.

---

²⁸ A Kettőskereszt Vérszövetség esküjének szövege a következő volt: *„Én, XY esküszöm a mindenható Istenre, és fogadom mindenre, ami előttem szent, hogy az országfelforgató vörös elemek, azoknak izgatása és mozgolódása ellen, ha kell, fegyverrel a közért is harcolok, és ezeréves magyar Hazám elrablott területeinek visszaszerzése érdekében, ha kell életemet is feláldozom. Vezéreimnek és általuk kinevezett előljáróimnak parancsait a leghívebben teljesítem. Ha ezen eskümet megszegném, alávetem magam a Kettőskereszt Vérszövetség vérbíráskodás-ítéleteinek. Isten engem úgy segítjen!”* Vö. ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali szervezetek megalakulásának körülményeihez*, Történelmi Szemle, 1979/3-4, 562–576, 568. Az eskü szövege dr. Kiss Gábor Jenő büntetőperének iratanyagában maradt meg, aki az ÉME Tiszamarosszögi Nemzetvédelmi Osztályának parancsnoka volt, amely a Kettőskereszt Vérszövetség és a Héjjas Iván parancsnoksága alatt álló Alföldi Brigádhoz tartozott. Az Ébredő Magyarok Egyesülete, az Alföldi Brigád és a KKV Sz. működése nyilván nehezen elhatárolható egymástól. HU-BFL-VII-5-c-198/1940.

Esküszöm s fogadom, hogy minden az alakulattal kapcsolatos titkokat megtartok, az alakulat tagjait, annak parancsnokait senkinek soha el nem árulom. Titoktartási kötelezettségem még az alakulat megszűnésével is érvényben marad. Esküszöm, hogy minden erőmmel arra fogok törekedni, hogy szervezetünk értékét és közmegbecsülését tehetségemmel és munkámmal előbbre segítsem. Esküszöm, hogy semmiféle titkos, vagy nyílt destruktív irányú egyesület tagja nem vagyok, s nem leszek. Esküszöm és fogadom, hogy míg a Héjjas-brigád tagja vagyok, politikával és a királykérdéssel nem foglalkozom. Esküszöm, hogy a Héjjas-brigád tagjai között a legnagyobb fegyelmet meg fogom tartani és megtartatom. Fogadom, hogy sem nyílt, sem titkos ellenségeinkkel soha összeköttetésbe nem leszek. Bajtársamat semmi körülmények között, sem élve, sem sebesülve, de még meghalva sem fogom elhagyni, rajta minden körülmények között segíteni tartozom. Alávetem magam a Héjjas-brigád tagjai által választandó fegyelmi és büntető bizottság bárminemű büntetésének. Isten engem úgy segítjen!”²⁹

---

²⁹ Az eskü szövege ugyancsak Dr. Kiss Gábor Jenő büntetőperének

Héjjas Ivánt felesküdtött emberei részéről tehát személyi kultusz övezte, a paramilitáris vezető akarata pedig számukra a törvénnyel volt egyenlő. Komoly titkoktartási kötelezettség terhelte őket, melynek megszegése, vagy a parancsoknak való ellenszegülés esetén súlyos, akár halálbüntetéssel is számolhattak. A Héjjas-különítményt Bethlen István miniszterelnök hathatós közreműködésével 1921-ben végül oszlatták fel hivatalosan, ám a tagok ezek után még sokáig szervezkedtek és tartották egymással a kapcsolatot, a kegyetlenkedések elkövetőivel szemben érdemi felelősségrevonás nem történt, és az Alföldi Brigád a valóságban nem szűnt meg teljes egészében létezni.³⁰

Héjjas Iván és emberei egy része ezután – részben talán az Alföldön elkövetett tetteik

---

iratanyagában maradt fenn: HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Idézi: ZINNER, i. m. 568–569.

³⁰ A Magyar Királyi Belügyminisztérium rezervált iratai között fennmaradt egy, a titkos társaságok működését összegző, 1926-os rendőri jelentés, mely szerint az Alföldi Brigád, bár nem túl nagy intenzitással és nagyjából fegyver nélkül, de még mindig működött. HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250 – A titkos társaságok felfedése, 1926.

megtorlásától való félelemtől – csatlakozott a nyugat-magyarországi felkeléshez,³¹ melynek során az aktív állományú, tartalékos és leszerelt katonákból, egyetemistákból és paraszti származású fiatalokból szerveződő, Rongyos Gárda elnevezésű paramilitáris diverzáns alakulat tagjaiként kétségtelenül tevékeny szerepet vállaltak többek között a soproni népszavazás kikényszerítésében, melynek eredményeképpen Sopron, a hűség városa a mai napi Magyarországhoz, nem pedig Ausztriához tartozik.³²

---

³¹ SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142, 136.

³² A nyugat-magyarországi felkelésről jó összefoglalót nyújt Botlik József tanulmánya. Lásd: BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28.- október 4.*, Valóság, 2007/3, 24–47, illetve 2007/4, 39–58.

A Duna-Tisza közén zajló események hátttere – az Ébredő Magyarok Egyesülete 1920-as évekbeli történetéről és szerepéről a fehérterrorban

Az Ébredő Magyarok Egyesülete, röviden az ÉME egy volt a történelmi Magyarország összeomlásakor alakult számos, önmagát hazafiasként definiáló, nacionalista társadalmi egyesület közül, mely az 1920-as években a legbefolyásosabb ilyen szervezetek közé tartozott a Magyar Országos Véderő Egylettel (MOVE),³³

---

³³ A Magyar Országos Véderő Egylet 1918 novemberében, félkatonai-ellenforradalmi egyesületként alakult, és fokozatosan vált a Horthy-rendszer a rendszer egyik legnagyobb tömegbázisú szervezetévé, tagsága nagy részét katonatisztek adták. Egyik alapítója Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök volt. Az 1920-as években az Ébredő Magyarok Egyesületével együtt korszak egyik meghatározó antiszemita-revizionista egyesülete, a vezetésben az 1930-as évek második felétől kezdve a nyilasok és más szélsőjobboldali pártok képviselő kerültek többségbe (pl. Bánkúti László, Baross Gábor, Endre László, Feilitzsch Berthold, stb.). 1942-től vezetősége a magyar szélsőjobboldali szervezetek összefogására mozgósított, tagjai pedig nagy arányban adták a Nyilaskeresztes Párt párthadseregét. 1944 elején 144 fiókegysülettel rendelkezett, melyek egyenként átlagosan 200 tagot számláltak. Csaknem

illetve az Etelközi Szövetség (EX) nevű titkos társasággal együtt, melyek tagsága és vezetősége között egyébként igen jelentős személyi átfedések figyelhetők meg.³⁴ E szervezetek – főként az ÉME és a MOVE, valamint az EX (fél)katonai szárnyaként működő Kettőskereszt Vérszövetség (KKV vagy KKV Sz) – jórészt leszerelt és aktív katonákból álló paramilitáris, illetve sokszor önkényes módon rendvédelmi szolgálatot ellátó karhatalmi alakulatokat működtettek 1919–1922 között, és tagjaik jócskán kivették részüket a fehérterrorból is. Az ÉME alapításának pontos dátuma nem ismert, de valamikor az 1918-as év végére tehető. Alapvetően a kezdetektől fogva antiszemita, bűnbakképző, történelmi traumákból, sérelmekből táplálkozó politikai szemlélet jellemezte, mely a zsidóságot hibáztatta Magyarország megoldatlan társadalmi

---

mindegyikhez tartoztak fiatalokat tömörítő lövészklubok. A német megszállás után belügyminiszteri rendelettel a kisebb fasiszta jellegű egyesületeket is a MOVE-be olvasztották. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga kutatható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában: HU-MNL-OL-P 1360.

³⁴ PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2012, 49–59.

konfliktusaiért és az első világháborúért is.³⁵ Alapítói között neves közéleti személyiségeket és katonatiszteket találni, mint például Bárdossy Ernő MÁV-titkárt és újságírót, Ilosvay Gusztáv államtitkárt, Mádl J. Géza újságírót, Fodor Gyula OTI-titkárt, Sármezey Endre MÁV-igazgatót, de olyan frontról hazatért, később, a fehérterror idején atrocitásaik nyomán ismertté vált radikális katonákat is, mint Héjjas Iván, Raád Árpád, Francia Kiss Mihály vagy Prónay Pál.³⁶

A radikális jobboldali szervezet már az első világháború vége előtt igen nagy politikai aktivitást fejtett ki, és nem volt ez másként a Tanácsköztársaság 133 napja alatt sem. Az ÉME vezetősége 1919. március 21-én, egy választmányi ülésen értesült a kommunista hatalomátvételről, és ezek után – illegalitásban működve – aktívan részt vett az antibolsevista ellenforradalomban, embereket toborzott és fegyverzett fel az ellenforradalmi erők számára. A tanácskormány bukása és Magyarország román megszállása után

---

³⁵ ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 13–15.

³⁶ ZINNER, i. m. 16.

folytatta politikai tevékenységét, és utcai plakátok elhelyezésével valóságos propagandaháborút vívott. Az egyesület tagjait ilyenkor igen gyakran zaklatták a románokkal együttműködő átmeneti magyar kormány hatóságai.³⁷

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásával rengeteg volt katona és közszolgálati alkalmazott deklasszálódott, ez a társadalmi helyzet pedig jelentős tömegbázist teremtett a radikális egyesület számára. 1919-ben felmerült az ÉME politikai párttá szervezésének gondolata is, azonban az egyesület vezetése úgy döntött, hogy „minden politikától mentesen, csak társadalmi téren küzdenek tovább.”³⁸ 1919. augusztus 14-én az ÉME küldöttségét Horthy Miklós, ekkor még a Nemzeti Hadsereg fővezéréként maga fogadta Siófokon.³⁹ Horthy 1919. november 16-ai Budapestre történő bevonulása után az ÉME a fővárosban kiterjedt antiszemita propagandát folytatott, és a zsidók jogait komolyan korlátozó törvények bevezetését követelte.⁴⁰ Lapjában, az

---

³⁷ ZINNER, i. m. 32–33.

³⁸ ZINNER, i. m. 34.

³⁹ ZINNER, i. m. 35.

⁴⁰ PAKSA, i. m. 57–59.

Ébredő Magyarországon az egyesület saját 830 000 ezer fős tagságára utalt, azt a benyomást keltve, hogy a lakosság jelentős részének támogatását élvezi.⁴¹ A tagság létszáma persze túlzó és megbízhatatlan adat, ám azt mindenképp ki kell emelnünk, hogy az egyesület ebben az időszakban valóban jelentős társadalmi bázissal rendelkezett és a háború utáni politikai helyzet egyik alakítója volt, tagjainak valós száma pedig így is százezres nagyságrendűre tehető.⁴²

Az ÉME 1919. november 30-án tartotta budapesti nagygyűlését, ahol dr. Zákány Gyula

---

⁴¹ ZINNER, i. m. 37.

⁴² A titkos és féltitkos antiszemita szervezetekről, politikai befolyásukról és már a kezdet kezdetén, 1919–1920 körül megjelenő zsidóellenes jogszabály-tervezeteikről kiváló összefoglalót nyújt korszakmonográfiájában Ungváry Krisztián is. Az antiszemita társaságok közül az Ébredő Magyarok Egyesületét, a Magyar Országos Véderő Egyletet, az Etelközi Szövetséget és a Kettőskereszt Vérszövetséget emeli ki, melyeknek alapítói és tagsága között egyébként jelentős átfedések voltak. A Kettőskereszt Vérszövetség tagjai elsősorban volt és aktív állományú katonák voltak, forrásbázisa viszont a mai napig meglehetősen szórványos és feltáratlan. Vö. UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

alelnök a zsidókérdésről adott elő, melynek nyomán újabb antiszemita, a zsidók jogait súlyosan korlátozó intézkedések bevezetését kérvényező határozatot juttattak el az – államfői hatalmat ekkor még csak de facto gyakorló – Horthy Miklóshoz, mint a Nemzeti Hadsereg fővezéréhez.⁴³ A nagygyűlést több ezres tömegtüntetések követték, de mindennapossá váltak az utcai összetűzések, spontán zsidóverések is a fővárosban és vidéken egyaránt. Zinner Tibor, az egyesület monográfusa is felhívja rá a figyelmet, hogy az ÉME társadalmi bázisa ebben az időszakban meglehetősen széles és heterogén volt, a tagok között ugyanúgy megtalálhatók voltak az első világháborút megjárt veterán katonák, mint az úri osztály hazafias eszméket valló tagjai, de a kispolgárság és a háború nyomán mérhetetlen szegénységben élő vidéki agrárproletariátus képviselői is.⁴⁴ A háborús szegénység és bizonytalanság lényegében az egész társadalmat radikalizálta, a politikai szélsőségek megjelenése és a társadalom

---

⁴³ ZINNER, i. m. 45.

⁴⁴ ZINNER, i. m. 53.

erőszakossá válása tehát ebben az időszakban szinte törvényszerű folyamat volt.

Szmrecsányi Györgyöt, az ÉME első országos elnökét ugyanazon a napon választották meg, mint Horthy Miklós kormányzót, 1920. március 1-jén. A Horthy antiszemitizmusát nem támogató Huszár Károly miniszterelnök ugyanezen a napon mondott le, a március 15-én megalakult Simonyi-Semadam Sándor vezette kormányból pedig kimaradtak a liberális politikusok. A kormányváltást az ÉME vezetősége örömmel fogadta, a román csapatok kivonulásában pedig ugyancsak a politikai élet feletti egyre nagyobb befolyás megszerzésének lehetőségét látta. Az ÉME gyakorlatilag a stabilizálódó Horthy-rezsim afféle lojális ellenzékévé vált, az államfőség kérdésében pedig szabadkirályválasztó álláspontot fogalmazott meg. 1920 tavaszán az ÉME – Eckhardt Tibor későbbi ÉME-vezető, Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök és Prónay Pál képviselével – már a külföldi, elsősorban osztrák és német (bajor) szélsőjobboldali pártokkal, szervezetekkel is

kereste az esetleges nemzetközi antibolsevista együttműködés lehetőségét.⁴⁵

Az ÉME más nacionalista szervezetekhez hasonlóan ebben az időben a kormány jóváhagyásával fegyveres segédrendőri alakulatokat tartott fenn egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételi kísérlet megakadályozására. Az egyre hangosabb és egyre nagyobb társadalmi feszültségeket generáló antiszemita propaganda, az egyre több erőszakos cselekmény hatására, valamint a konszolidációs törekvések okán Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter 1920. április 4-én javasolta az ÉME felosztatását.⁴⁶ A kormány azonban az instabil politikai helyzet miatt többszöri próbálkozás után sem merte felosztatni a szervezetet.⁴⁷ Ebben az időben csak az ÉME budapesti központja körülbelül 300 000 főt tömöríthetett, és az egyesületnek volt

---

⁴⁵ ZINNER, i. m. 60–61.

⁴⁶ A földművelésügyi miniszter ezt követően az 1920. május 13-ai minisztertanácsi ülésen is annak adott hangot, hogy főként vidéken egyre kontrolálhatatlanabb az ébredők által alkalmazott erőszak. HU-MNL-OL-K 27-1920. 05. 13/5. napirendi pont – Az Ébredő Magyarok Egyesülete magatartása elleni panasz.

⁴⁷ ZINNER, i. m. 66–67.

még országszerte 98 – félig-meddig önállóan működő – fiókegylete is.⁴⁸ A trianoni békeszerződés 1920. június 4-ei aláírása érthető módon csak tovább fokozta az országban a feszültségeket, az antiszemitizmus mellett pedig az irredentizmus, a történelmi Magyar Királyság területi revíziója lett a vezető eszme, ezzel összefüggésben az ÉME számos tagja, köztük sok leszerelt vagy még akkor is aktív állományú katona – habár a monarchia és annak reguláris hadseregének felbomlása miatt az állományviszonyokat és jogosultságokat is igen nehéz volt nyomon követni – jelentős szerepet játszott a fehérterrorban. Az erőszakos atrocitások, önkényes politikai gyilkosságok mögött számos konkrét esetben felsejlik Héjjas Iván és Prónay Pál⁴⁹ különítményparancsnokok neve.⁵⁰

---

⁴⁸ ZINNER, i. m. 69.

⁴⁹ Prónay Pál életrajzáról és tevékenységéről lásd Bodó Béla írt angol nyelven kismonográfiát. Lásd: BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011. Valamint lásd Gyurgyák János PhD-értekezéséként megvédett monográfiáját: GYURGYÁK János,

1920. szeptember 19-én az egyesület újabb országos nagygyűlést tartott, melyen 25 pontos „ébredő programot” ismertettek, melyet aztán Szmrecsányi György magának Teleki Pál miniszterelnöknek is átnyújtott, hangsúlyozva az ÉME hatalmi tényező mivoltát. Ez lényegében egy kiáltvány volt az ország teljes zsidótlanítására, zsidóellenes kulturális és gazdasági követelésekkel, ám egyúttal szociálpolitikai javaslatokat is tartalmazott, és miként arra Zinner Tibor is felhívja a figyelmet, e követelések a magyar szélsőjobboldali radikalizmus egyik első szellemi és gyakorlati megnyilatkozásának tekinthetők.⁵¹

A kormányzat igyekezett ugyan a radikális szélsőjobboldalt valamilyen módon pacifikálni és

---

Magyar fajvédők. Eszme- és politikatörténeti tanulmány, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Főiskola, 2012, 170–189.

⁵⁰ Serfőző Lajos is felhívja rá a figyelmet, hogy például az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni merénylet mögött is jó eséllyel Prónay Pál és/vagy Héjjas Iván állhattak annak közvetett vagy közvetlen értelmi szerzőiként. Vö. SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60, 30–33.

⁵¹ ZINNER, i. m. 88–89.

visszafogni, ám annak széles társadalmi bázisa okán nem volt könnyű dolga. A helyzetet nehezítette továbbá, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületével szimpatizáló személyek ekkora már beépültek a belügyminisztérium, a honvédelmi minisztérium és több korabeli fegyveres testület tagjai közé is, ezért az állami alkalmazottak között is igen jelentős volt a mozgalom támogatottsága. A felosztatás helyett így a kormány leginkább belülről igyekezett az ÉME-t bomlasztani, vagy legalábbis konszolidálni, és különböző politikai manipulációk és alkuk révén a vezetői székekbe próbált valamivel mérsékeltebb személyeket juttatni.⁵²

Az egyre véresebb és kontrolálhatatlanabb atrocitások, az ÉME-hez köthető paramilitáris csoportok, különítményesek garázdálkodásai, különösen a Club Kávéház elleni akciók⁵³ nyomán a

---

⁵² ZINNER, i. m. 88.

⁵³ A belvárosi Club Kávéházat az ÉME-hez köthető személyek többször is megtámadták, a zsidónak, hazafiatlannak kikiáltott vendégeket bántalmazták, a berendezést szétverték. Az egyik ilyen atrocitás kettős gyilkosságba torkollott, 1920. július 27-én Verebélyi Artúr bankigazgatót egy bajonettel szíven szúrták, Varsányi Géza ügyvédet pedig agyonlőtték. Vö. ZINNER, i. m., 72–73., valamint Vö.

kormány végül elérkezettnek látta az időt a határozottabb fellépésre. Felosztatni még továbbra sem merte az egyesületet, mert úgy vélte, radikális jobboldali eszméket valló, sok esetben felfegyverzett tagok még mindig a kormány hasznára lehetnek egy esetleges baloldali hatalomátvételi kísérlet elfojtásában, ám mindenképpen korlátozni igyekezett a szervezet működését. Az 1920. november 10-ei minisztertanácsi ülésen döntöttek arról, hogy az 1918 októbere óta alakult egyesületeket vizsgálat alá vonják,⁵⁴ a gyülekezési jogot pedig erősen korlátozni fogják.⁵⁵ November 11-én a belügyminiszter felfüggesztette az ÉME budapesti központjának működését, mégpedig azzal az indoklással, hogy az egyesület saját nyomozószervet állított fel, amely hatósági jogkört bitorolt, és ezzel súlyosan veszélyeztette a fennálló államrendet. A Teleki-kormány egyre

---

Kovács Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendszetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 87–91.

⁵⁴ HU-MNL-OL-K 27-1920. 11. 19/6. napirendi pont – Az Ébredő Magyarok Egyesülete ellen folyamatba tett vizsgálat eredményeinek ismertetése.

⁵⁵ ZINNER, i. m. 96.

jobban féltette a világháború után konszolidálódó politikai és gazdasági külkapcsolatokat az egyre nagyobb teret nyerő szélsőjobbaldaltól, ezért radikális tisztújítást követelt az ÉME-n belül. Weiss Konrád kénytelen volt lemondani alelnöki tisztéről, helyére a kormány törekvéseit inkább támogató Zákány Gyula került, egyúttal pedig megtiltották az egyetemi diákság belépését az egyesületbe, ezzel pedig tömegbázisa egyik jelentős elemétől fosztották meg.⁵⁶

Soltra József szolgálat közben – katonaruhás egyének által – Budapesten agyonlőtt rendőr halála, mely 1920. november 10-én következett be, jó indokot szolgáltatott a kormánynak arra is, hogy az ébredőkkel szoros átfedésben lévő tiszti különítményeket is igyekezzen fokozatosan felszámolni. Számos továbbra is működő paramilitáris egységet, például a báró Babarczy Jenő vezette hírhedt Ehmann-telepi⁵⁷ brigádot csak fegyveres hatósági erőszakkal, halálos áldozatok árán sikerült

---

⁵⁶ ZINNER, i. m. 97.

⁵⁷ Az Ehmann-telep az ekkoriban még önálló településként létező Sashalom, Budapest mai XVI. kerületének egy része volt.

leszerelni. Ferdinandy Gyula belügyminiszter bejelentette, hogy tudomása van róla, hogy az ÉME a hatalom puccsszerű átvételére készült, Rubinek Gyula kereskedelemügyi miniszter pedig ezzel párhuzamosan rendeletben tiltotta el a vasúti és postai alkalmazottakat az ÉME-tagságtól, ezzel tömegbázisa egyik újabb jelentős elemétől fosztotta meg a szervezetet. A meggyilkolt rendőr ügyéből kiindulva több más, a különítményesekhez köthető gyilkosság és egyéb önkényes atrocitás kapcsán komoly vizsgálat folyt még Héjjas és Prónay, valamint a hozzájuk köthető irreguláris fegyveres csoportok ellen is, ám a kormányzóhoz és más politikusokhoz való személyes viszonyuk okán az ekkor már egyre inkább befolyásos radikális jobboldali politikusokként is funkcionáló különítményparancsnokoknak nem esett bántódásuk.⁵⁸

Az ÉME új vezetőséggel és nagy reményekkel vágott neki az 1921-es évnek. Az egyesület életében szakadást vetített elő a Habsburg-párti legitimisták és a

---

⁵⁸ ZINNER, i. m. 106–107.

szabadkirályválasztók vitája. IV. Károly trónra való visszatérési kísérlete kiélezte az ellentéteket. Az antanthatalmak nyilván nem engedtek volna Magyarországon egy Habsburg-restaurációt, ezért a stabilitás érdekében leginkább Horthy Miklós kormányzó hosszú távú régens államfősége tűnt a szemükben a legjobb megoldásnak. Horthy és körének hatalma az 1921. március 27-ei és október 20-ai, egyébként komolytalan királypuccsok meghiúsulása után még jobban megszilárdulni látszott. Szmrecsányi György legitimistaként exponálta magát, ezzel pedig a pozíciójával fizetett. 1921 áprilisában az ÉME úgynevezett csoportközi értekezletén Pálóczi Horváth István, az ÉME vidéki főosztályának vezetője nyilvánosan kijelentette, hogy a pártpolitika és a királykérdés az ÉME-től független kérdések, az ébredők pedig továbbra is csak társadalmi tevékenységet kívánnak folytatni a nemzet javára, pártpolitikai ügyekbe pedig lehetőleg nem ártják bele magukat.⁵⁹

1921. április 14-én Bethlen István került a miniszterelnöki székbe, ezzel pedig megkezdődött

---

⁵⁹ ZINNER, i. m. 112.

a háború és a forradalmak utáni konszolidáció időszakára. Az ÉME egyesületi lapja is örömmel köszöntötte az új kormányfőt. A szervezet Országos Központi Választmányából a királypucss következményeként kivált Taszler Béla és Fangler Béla, illetve üressé vált az országos elnök pozíciója. Helyükre Hir György nemzetgyűlési képviselő, egykori különítményparancsnok és a magyar irredenta mozgalmak egyik fő szervezője, illetve Kmoskó Mihály egyetemi tanár és Budaváry László nemzetgyűlési képviselő, jobboldali radikális újságíró kerültek.⁶⁰ 1921. július 1-jével a Bethlen-kormány feloszlatta a különböző polgári nemzetvédelmi milíciákat, így elvileg az ÉME felfegyverzett nemzetvédelmi osztályait is. 1921 áprilisában az ÉME Országos Központi Intézőbizottsága is elfogadta az egyesület új alapszabályának tervezetét, melyet a belügyminiszter 87101/1921–VII. a. számú határozatával jóváhagyott.⁶¹ Az új alapszabály eképpen fogalmazta meg az ÉME alapeszméjét:

---

⁶⁰ ZINNER, i. m. 118.

⁶¹ A korszakban az egyesületek igen szigorú kormányzati kontrol alatt működtek, alapszabályaikat és azok módosítását a belügyminiszternek kellett jóváhagynia.

„az egyesület célja a keresztény-nemzeti közszellem felébresztése, állandó ébrentartása és a fajiság társadalmi, kulturális és gazdasági téren. Az egyesület célját mint tisztán társadalmi alakulat mindennapi pártpolitikától mentesen kívánja elérni olyanképpen, hogy az egész keresztény társadalmat lakóhely, illetve foglalkozás szerint erős és fegyelmezett szervezetekbe csoportosítja, hogy ezáltal a keresztény, magyar faj társadalmi, kulturális és gazdasági érvényesülését, uralmát a törvényes rend keretén belül teljessé tegye és állandóan hathatósan biztosítsa”, valamint az egyesület tagja lehetett mindenki, „kinek felmenői között zsidó fajú nincsen, és semmiféle titkos, szabadkőműves vagy destruktív társaságnak nem tagja.”⁶² (Az ÉME egyébként destruktívnek tekintett gyakorlatilag mindenféle liberális és baloldali irányultságot.) Az egyesület vezetőtestületei ekkor az országos közgyűlés, az Országos Elnökség, az Országos Központi Választmány, az Országos Központi Igazgatóság

---

⁶² Az alapszabály többek között fennmaradt az ÉME Magyar Nemzeti Levéltára Országos Levéltárában őrzött fondtöredékében is. HU-MNL-OL-P 2249–7. sorozat. Idézi: ZINNER, i. m. 119.

és az Országos Központi Felügyelőbizottság voltak. A fő végrehajtó szerv az OKI volt, feladata pedig a határozathozatal mindazon ügyekben, amelyeket az alapszabályok a közgyűlésnek, illetve a választmánynak fenn nem tartottak. A tisztikar mellett megválasztotta az igazgatóság és a főosztályok vezetőit is. Az egyesület további központi szervei az úgynevezett főosztályok voltak, ezek közül a Propaganda és a Nemzetvédelmi Főosztályok, valamint a Sportosztály váltak politikai tevékenységük révén a későbbiekben a leghírhedtebbé.⁶³ A Nemzetvédelmi Főosztály hatáskörébe például a társadalmi mozgalmak ellenőrzése tartozott, különös tekintettel a felforgató és nemzetellenes törekvések figyelésére és ellensúlyozására – ebből is látszik, hogy a szervezet még ekkor sem mondott le igazán a Tanácsköztársaság bukása

---

⁶³ ZINNER, i. m. 120., valamint az ÉME szervezeti felépítéséről lásd bővebben: CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918-1920*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia, 1991/20, 51–67.

után és a fehérterror ideje alatt magának vindikált katonai-karhatalmi-hatósági jogkörökről.⁶⁴

Az ÉME továbbra is fennálló katonai jellegét erősítette az ébredők igen markáns jelenléte a nyugat-magyarországi felkelésben is.⁶⁵ 1921 őszén, a Monarchia felbomlását követően jelentős feszültségeket okozott Ausztria és Magyarország kapcsolatában Burgenland hovatartozásának kérdése. Bár a Párizs környéki békeszerződések a területet Ausztriának ítélték, a magyar kormány megtagadta e területek átadását. Az ÉME-n belül szervezkedés indult ismét Prónay Pál, Héjjas Iván, Dániel Sándor és más egykori különítményes katonatisztek vezetésével, melyet a kormány hallgatólagosan támogatott. Bár az egykori tiszti különítményeket formálisan már feloszlatták, 1921-ben még mindig működtek az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának alárendelt

---

⁶⁴ Többek között Kovács Tamás hívja fel rá a figyelmet, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete önálló hírszerző osztályt is működtetett, mely már a Horthy-korszak elején a magyar állami szervekkel, ti. a politikai rendőri és titkosszolgálatokkal is igen szoros kapcsolatban állt. Vö. Kovács Tamás, i. m. 86–90.

⁶⁵ A nyugat-magyarországi felkelés eseményeit jól összefoglalja például Botlik József már idézett tanulmánya: BOTLIK, i. m.

nemzetvédelmi osztályok. Ezek lényegében a kormány által továbbra is hallgatólagosan megtúrt, irreguláris/félreguláris katonai-segédrendőri alakulatok voltak, melyeknek a belső rend fenntartásában jutott volna szerep, és a honvédelmi tárcától kaptak bizonyos mértékű kiképzést és anyagi támogatást is.⁶⁶ A Bethlen-kormány intenciói ellenére az ébredő milicisták tevékeny szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben is, a Prónay, Héjjas, Hir György és más paramilitáris vezetők által szervezett, mintegy 2000 főnyi, Rongyos Gárda névre keresztelt irreguláris katonai egység bevonult Burgenland területére. A felkelés maga 1921. augusztus 28-án kezdődött meg a mai Burgenland és Sopron környékének területén. A felek Ágfalvánál ütköztek meg, ahol Héjjas körülbelül 120 embere, az Alföldi Brigád fegyveresei keveredtek tűzharcba az osztrák csendőrökkel. A rongyosok eredményes gerillaharcot folytattak az osztrákokkal, így lehetetlenné vált, hogy Ausztria birtokába vegye a neki ítélt területet. Soprontól keletre szinte

---

⁶⁶ ZINNER, i. m. 124–126.

minden faluban jelen voltak a felkelők. 1921. október 4-én Prónay Pál felkelőcsapata kikiáltotta Lajtabánság de facto államot,⁶⁷ az államfői tisztséget betöltő lajtai bán pedig maga Prónay lett. Horthy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt, a MOVE elnökét, aki ekkoriban ugyancsak az ÉME vezetőségi tagja is volt, küldte Nyugat-Magyarországra kormány megbízottként az események kézben tartása céljából. A források szerint Gömbös tárgyalni, egyeztetni próbált volna Héjjas Ivánnal, a radikális gerillaparancsnok azonban leginkább a saját feje után ment, figyelmen kívül hagyva a kormányzat bármiféle akaratát.⁶⁸ Bethlen István és kormánya a

---

⁶⁷ Lajtabánság rövid történetéről legfrissebben lásd: TÓTH Imre, *Lajtabánság. Felkelőállam a nyugati végeken*, Rubicon, 2020/4, 8–17.

⁶⁸ Érdekes és ellentmondásos tény, hogy bár a Kettőskereszt Vérszövetséget Siménfalvy Tihamér tábornok mellett Prónay Pál és Héjjas Iván nevéhez szokás kötni, és a köztudatban róla elterjedt információk szerint tagjai a nyugat-magyarországi felkelésben is aktívan részt vettek, a Nyugat-Magyarországon tevékenykedő irreguláris alakulatok pacifikálására, vagy legalábbis tevékenységük kormányzati kontrol alá vonására a térségbe küldött Gömbös Gyula hátrahagyott egy Bethlen István miniszterelnöknek címzett, 1921. szeptember 30-ai keltezésű levelet. Gömbös ebben arra kéri Bethlent, hogy ha lehetséges, bocsássa a rendelkezésére a „KKV-

nyilvánosság előtt elhatárolta magát a Burgenlandot ellenőrzésük alatt tartó fegyveresektől, akiknek egyébként körülbelül 70%-a lehetett tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének.⁶⁹ Az 1921. október 11-ei velencei konferencián Bethlen olyan alkut tudott kötni az antanthatalmakkal, mely szerint, ha az irreguláris magyar csapatok kivonulnak Burgenlandból, Sopron lakossága népszavazáson maga dönthet a város hovatartozásáról. Az 1921. december 14–16-ai soproni népszavazás – részben a városban tartózkodó, ébredő illetőségű magyar fegyveresek

---

szervezet”, tehát valószínűleg a Kettőskereszt Vérszövetség 500 jól képzett, géppuskákkal felszerelt emberét, mert nem tud szót érteni és megegyezésre jutni Héjjassal. Ebből a forrásból tehát az olvasható ki, hogy a KKV Sz ebben az időben kormányzati irányítás alatt állt, és fegyvereseit Gömbös szándéka szerint épp azon paramilitáris vezetők ellen kellett volna bevetni, akik nem engedelmessé válnak a Bethlen-kormány akaratának, és akik a szervezetről széles körben elterjedt információk szerint vele együtt ugyancsak annak vezetői közé tartoztak. Vö. *Gömbös Gyula levele Bethlen István miniszterelnöknek, melyben a KKV Sz fegyvereseinek segítségét kéri Héjjas Iván ellen*, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 203–204.

⁶⁹ ZINNER, i. m. 131.

jelenléte miatt – Magyarország számára kedvezően alakult. A néhány hétig fennálló Lajtabánság de facto állam ezután megszűnt létezni, a magyar fegyveresek pedig kivonultak a területről.

1921 telére, IV. Károly második sikertelen visszatérési kísérlete után – melyben ugyancsak részt vettek legitimista ÉME-tagok is – sikeresen tűnt az ÉME integrálása a bethleni konszolidáció politikai rendszerébe. Ráday Gedeont 1921 decemberében Klebersberg Kunó váltotta a belügyminiszteri székben, akinek igen határozott elképzelései voltak a szélsőjobboldali mozgalmak visszaszorítására. Az egyesület elnöke végül az örkényi földbirtokos, a vidéki főosztály korábbi vezetője, Pálóczi Horváth István lett. A társelnöki pozíciókat gróf Széchenyi Viktor és dr. Hegedűs György, az alelnökök Bárczay Ferenc, Bernárd Ágoston, Budaváry László, Darányi Ferenc, Fáy Gyula, Sármezey Endre, Horváth Géza és Prónay Pál lettek. A vezetőségben megszűnt a szélsőségesek túlsúlya, a terület jóval heterogénebb lett, a szervezet vezetői közé kerültek például Balogh Ferenc miniszteri

tanácsos, Hir György és Pröhle Vilmos nemzetgyűlési képviselők, Csilléry András és Ereky Károly volt miniszterek, Kőváry Lajos író, Héjjas Iván egykori különítményparancsnok és földbirtokos, vagy Wolff Károly, a fővárosi politikát meghatározó keresztényszocialista politikus, a főudvarnagyi bíróság elnöke. A vezetőségi tagok igen vegyes társadalmi háttere és politikai nézeteik heterogenitása is egyfajta konszolidációra utal, ugyanakkor a vidéki ÉME-vezetők között továbbra is igen sok volt a radikális, antiszemita elveket valló személy. A vezetőség összetétele ugyanakkor összességében a középrétegek dominanciáját mutatja az egyesületben.⁷⁰

Az ÉME a konszolidáció előrehaladtával egyre jobban bekapcsolódott a pártpolitikai küzdelmekbe is, és gyakorlatilag elválaszthatatlanul összekapcsolódott a szociálpolitikai követeléseit egyre hangosabban megfogalmazó keresztényszocialista mozgalommal.⁷¹ A konszolidáció zálogaként

---

⁷⁰ ZINNER, i. m. 138–146.

⁷¹ ZINNER, i. m. 147.

Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos Kisgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új párt, melyet a korabeli közbeszédben csak Egységes Párt néven emlegettek, agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva akarta folytatni konszolidációs politikáját, lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon.

A választásokat persze immár az új, 2200/1922. ME. számú rendelet alapján tartották, amely gyakorlatilag csak Budapesten és környékén, illetve a törvényhatósági jogú városokban biztosították a titkos választójogot, a választópolgárok vidéken nyíltan szavaztak. Az Egységes Pártnak a tömegbázis biztosítása céljából szüksége volt az Ébredő Magyarok Egyesületére és a Magyar Országos Véderő Egyletre, a korszak másik emblematiszus szélsőjobbaldali szervezetére, a választás

közeledtével pedig az ébredők politikai aktivitása is egyre nőtt. A szervezet politikai befolyását jól mutatja, hogy a nemzetgyűlés 245 mandátumából 143 helyet foglalt el abszolút többséggel az Egységes Párt mint új kormánypárt, az összesen 245 képviselőből pedig 31 egyúttal az ÉME tagja is volt. Igaz, ezek közül nem minden képviselő volt kormánypárti, hiszen az ÉME-n belül is megvoltak a mérsékelt és a radikális jobboldali szárnyak, az az ellentmondásos helyzet pedig, mely szerint a kormánypárt hol kihasználta az ÉME-t, hol kifejezetten ütköztek a kormány és az egyesület érdekei, az 1920-as évek első felében végig megmaradt. A radikális politikai erők a parlamenten belül mindazonáltal kisebbségben maradtak, így Bethlen és kormánya terve, hogy a konszolidációval és a lehető legnagyobb parlamenti többséggel a szélsőséges politikai irányzatokat pacifikálják, valamennyire sikeresnek bizonyult.⁷²

Az 1922. április 2-án, az ÉME IX. kerülete nemzetvédelmi osztályának Márffy József vezette fiatal milicistái által elkövetett erzsébetvárosi

---

⁷² ZINNER, i. m. 159.

bombamerénylet⁷³ volt az az esemény, amely választási küzdelmet megzavarva újabb lehetőséget adott az állam kezébe a szélsőségekkel szembeni erőteljesebb fellépésre. Az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait ezek után lefegyverezték, a zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető rendvédelmi-katonai jogosítványait megszüntették.⁷⁴ Létrejött ugyanakkor a Belügyminisztérium irányítása alatt álló Nemzeti Munkavédelem⁷⁵ nevű, elsősorban a sztrájkok és a

---

⁷³ A nyolc halálos áldozatot követelő erzsébetvárosi bombamerénylet volt a korszak talán egyik legnagyobb sajtónyilvánosságot kapott, antiszemita indíttásból elkövetett bűncselekménye. Iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában: HU-BFL-VII-5-c-25646/1924 – Márffy József és társai bűnügye.

⁷⁴ ZINNER, i. m. 161.

⁷⁵ A Nemzeti Munkavédelem megszervezéséről a Minisztertanács 1921. október 28-án hozott határozata alapján a belügyminiszter III-III/VII.a/1921 sz. bizalmas rendelete intézkedett. 1922. augusztus 4-én a belügyminiszter kérte a Nemzeti Munkavédelem állományának növelését (HU-MNL-OL-K 27-1922. 08. 04./33. napirendi pont). A szervezet tagjait részben az állami alkalmazottak közül toborozták, részben egyetemi hallgatókat igyekeztek beszervezni, de tagjai közé kerültek egykori különítményesek és nemzetvédelmi milicisták is. Annyiban is hasonló segédrendőri szervezet volt ez a Kádár-korszakbeli kommunista munkásőrséghez, hogy tagjai szolgálatukat

munkásmozgalmi szervezkedések letörésére szolgáló félkatonai szervezet – kissé anakronisztikusan mondhatnánk, egyfajta *fehér munkásőrség* –, melynek tagjait kézfegyverekkel szerelték fel, és intézkedési, valamint fegyverhasználati joguk a rendőrségével egyezett meg, ezért ez inkább rendőri, mint katonai alakulatnak volt tekinthető.⁷⁶ A Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád, az Állambiztonsági Megbízottak Szervezete,⁷⁷ az ÉME nemzetvédelmi osztályai,

---

többnyire nem főállásban, hivatásszerűen, hanem a polgári foglalkozásukat megtartva teljesítették, a rendelkezésre állásért és a tényleges szolgálatért pedig díjazásban részesültek.

⁷⁶ HU-MNL-OL K 26-XXII-6010. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 36.

⁷⁷ Az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete 1919 augusztusában alapított, polgári segédrendőri és titkosszolgálati szervezet volt, melynek a tanácsköztársaság bukása után elsődleges feladata a kommunista szervezkedések figyelése és az esetleges munkássztrájkok letörése volt. A belügyminisztérium irányítása alá tartozott, polgári ruhás, fegyvert viselő, segédrendőri munkájuk mellett polgári foglalkozásukat is tovább űző tagjainak jogosítványai nagyjából a rendőrség jogosítványainak feleltek meg. Vezetője dr. Szemere Béla kórházi főorvos volt, aki egyébként ezer szálon kötődött az Ébredő Magyarok Egyesületéhez és más szélsőjobboldali szervezetekhez, és akinek neve összefonódott egy, a német szélsőjobboldali politikai erők, Hitler és Ludendorff tábornok támogatásával tervezett, egyébként komolytalan, 1923-as államcsínykísérlettel, amelyben talán az ÁBM fegyveresei is komoly

illetve a Kettőskereszt Vérszövetség felfegyverzett alakulatai is ebbe a szervezetbe olvadtak be, tehát jóval szorosabb kormányzati kontroll alatt, de lényegében tovább működhettek.⁷⁸ A Kettőskereszt Vérszövetség NMV-ben való továbbéléséről levéltári irat is fennmaradt – egy bizalmas belügyminisztériumi körlevél 1926-ból, mely megtiltja az Nemzeti Munkavédelem tagjainak, hogy az új sztrájkterő segédrendőri szervet akár egymás között is a Kettőskereszt Vérszövetség névvel illessék, mivel ahhoz a köztudatban – a tagok által a múltban

---

szerepet játszottak volna. A vádak alól Szemerét és társait, Bobula Titus építészmérnököt és Ulain Ferenc ügyvéd-nemzetgyűlési képviselőt, az ÉME egyik vezetőjét végül felmentették (HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610). Az ÁBM 1922 októberében formálisan beolvadt a Nemzeti Munkavédelem szervezetébe, de egy ideig még igyekezett megőrizni önállóságát. Vö. Jegyzőkönyv az ÁBM és a NMV együttműködésére vonatkozó megállapodásról, 1922. október 2. Közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II.*, 187–188.

⁷⁸ Vö. Dósa Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 151–152.

elkövetett súlyos bűncselekmények okán – meglehetősen rossz emlékek fűződtek.⁷⁹

A Bethlen-kormánynak végül sikerült viszonylagos konszolidációt elérnie társadalmi-politikai téren. 1923. január 21-én Magyarország tagja lett a Népszövetségnek, az ország külpolitikai rehabilitációja lényegében megtörtént, az ÉME pedig innentől kezdve stabilan a kormánypárt egyfajta lojális szélsőjobboldali ellenzékét alkotta. A szervezet politikai befolyása, noha társadalmi egyesületként egészen 1944-ig működött, a részben belőle kinövő, új szélsőjobboldali pártok megjelenésével jelentősen lecsökkent.⁸⁰ 1924 és 1945 között a társadalmi egyesületek mozgástere a hagyományos pártpolitikai élet előtérbe kerülésével jelentősen lecsökkent, a különböző, német-osztrák és olasz mintára szerveződő szélsőjobboldali, fajvédő pártok megjelenése pedig az ÉME vonzerejét is kikezdték, és a tagság létszáma is csökkent, noha természetes módon jelentős személyi átfedések

---

⁷⁹ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473 – A Nemzeti Munkavédelmi Tartaléknak a megszűnt KKV-vel való kapcsolatba hozása, Budapest, 1926. 03. 05.

⁸⁰ ZINNER, i. m. 184–185.

voltak az 1920–30-as évek radikális jobboldali pártjai és az ÉME tagsága között.⁸¹

---

⁸¹ Az ÉME úgynevezett fénykora után, igen nagyrészt belőle kialakult, nyugati mintára szerveződő szélsőjobboldali pártokról és egyéb szervezetekről részletesen lásd: PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris Kiadó-MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

Váry Albert koronaügyész- helyettes nyomozói tevékenysége, illetve az általa hátrahagyott nyomozati jelentés mérlege

1919-ben a fegyveres csoportok által elkövetett, egyre szaporodó önkényes atrocitások hatására a Friedrich István vezette kormány úgy döntött, hogy mindazokat a személyeket, akik bármiféle politikai tevékenységet fejtettek ki a tanácsköztársaság alatt, felelősségre kell vonni.⁸² A kormány a büntetőeljárások megindítását Váry Albert koronaügyész-helyettesre bízta. Rengeteg bejelentés érkezett, amelynek eredményeként az 1919 augusztusától decemberéig terjedő időszakban több ezer embert vettek őrizetbe.⁸³

Az ügyész a vallomásokból, jelentésekből, beszámolókból, bírói ítéletekből készítette el *A vörös uralom áldozatai Magyarországon* című,

---

⁸² ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017, 347.

⁸³ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírói pere – Tárgyalási jegyzőkönyvek – Váry Albert tanúvallomása, Budapest, 1947. 02. 12., 282–288.

először 1922-ben megjelenő könyvét,⁸⁴ amely a vörösterror atrocitásait, gyilkosságait igyekezett elfogulatlanul dokumentálni. Eszerint bizonyíthatóan 587 halálos áldozata volt a kommunista kormányzat működésének. Horthy Miklós fővezér 1919. november 16-ai budapesti bevonulása után különböző katonai alakulatok avatkoztak bele Váry Albert munkájába. Főként az Ostenburg-Moravek Gyula, Héjjas Iván és a Prónay Pál vezette különítmények léptek fel jogtalanul polgári – főleg zsidó származású – személyek ellen, és igyekeztek a nyomozati munkát is akadályozni, amennyire csak tudták.

Az fehérterror elleni tiltakozásának az let az eredménye, hogy Váry Albert 1920. június 12-én elkészített tervezetét a minisztertanács elfogadta, s még aznap a hivatalos lapban közzé is tette. Ez kimondta, hogy minden katonai alakulat és különítmény polgári személyekkel szembeni fellépése azonnal megszüntetendő, a rendelet ellen vétő katonai személyek pedig azonnali hatállyal letartóztatandók. A rendeletet, bár

---

⁸⁴ VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvmdája, 1922.

eredményes volt, a jobboldal mégis gyanakvással fogadta azt. Ennek, és az ebből létrejövő folyamatos támadásoknak eredménye az lett, hogy Váryt 1920. október 26-án a Budapesti Királyi Ügyészség vezetése alól felmentették. Helyzetén Bethlen István későbbi miniszterelnök intézkedése változtatott.

Az Ébredő Magyarok Egyesülete felfegyverzett milicistái – akik egyúttal Héjjas Iván paramilitáris különítményének tagjai is voltak – 1921. augusztus 16-án, Solton meggyilkolták Léderer Adolf izraelita vallású lakost. Ez a közvéleményben igen nagy felháborodást váltott ki, a sajtó követelte a gyilkosok bíróság elé állítását. Ekkor jelentette be Bethlen a nemzetgyűlésben, hogy a solti gyilkosság tetteseinek kézre kerítésével Váry Albertet bízta meg. E mellett bejelentette azt is, hogy az 1919-ben 1920-ban és 1921-ben a Duna-Tisza közén elkövetett erőszakoskodások, verések, elhurcolások, rablások, gyilkosságok és zsidóüldözések eseményeinek kinyomozására, illetve a hasonló további események

megakadályozására Váryt küldi ki jelentős rendőri és csendőrségi kísérettel megerősítve.⁸⁵

Héjjas Iván és társai meglehetősen megkésett, 1949-es népbírósi perének iratanyagában maradt fenn gyakorlatilag az egyik legjelentősebb egykorú, 1920-as évekből származó jelentősebb dokumentum a fehérterrorral kapcsolatban folyt vizsgálatokról, ez pedig Váry Albert 1922-es összefoglaló jelentése a Duna-Tisza közén zajlott eseményekről.⁸⁶ Az ügyész nagyjából ugyanazt írta le 1922-ben kelt jelentésében, mint amit huszonöt évvel később, 1947-ben, immár idős emberként elmondott a népbírósi előtt Héjjas Iván és társai perében. Tanúvallomása ugyanezen ügyiratban fennmaradt. E levéltári források tanúsága szerint Váry Albert valóban a Léderer Adolf sérelmére 1921. augusztus 16-án, Solton elkövetett gyilkosság kapcsán kapott megbízást a fehérterror atrocitásainak felderítésére a miniszterelnöktől. Váry ekkoriban a Budapesti

---

⁸⁵ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – uo.Váry Albert tanúvallomása, 282.

⁸⁶ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírósi pere – Vádlottakra vonatkozó iratok – Váry Albert koronaügyész-helyettes összefoglaló jelentése a fehérterror Duna-Tisza közén zajlott eseményeiről, Budapest, 1922. június 20.

Királyi Ügyészség elnökeként dolgozott, és a vörösterror elkövetői utáni – jórészt elfogulatlan – nyomozásai fényében a kormány joggal várta tőle a fehérterror súlyos visszaéléséneinek eredményes felderítését is.⁸⁷ Katonák, vagy legalábbis annak látszó, katonai egyenruhába öltözött személyek Budapesten is hurcoltak el civileket, ezért a budapesti ügyészség beavatkozása is egyre indokoltabbnak tűnt, noha a fővárosban a katonai hatóságok a legtöbb elhurcolt embert később szabadon bocsátották.⁸⁸ A kormány a katonai hatóságok polgári személyekkel szembeni intézkedési jogkörét végül egyértelműen megszüntette,⁸⁹ Váry Albert mellé pedig dr. Kovács Péter ügyészt osztották be a Duna-Tisza közén elkövetett gyilkosságok kinyomozására, illetve a Belügyminisztérium – ekkoriban a Magyar Királyi Államrendőrségtől függetlenül, országos hatáskörű központi bűnügyi rendőrségként működő – nyomozó osztálya

---

⁸⁷ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 283.

⁸⁸ Uo. 284.

⁸⁹ Uo. 284.

számos detektívet bocsátott az ügyészek rendelkezésére.⁹⁰

Váry 1921. augusztus 29-én jelent meg jelentős rendőri és csendőri kísérettel Izsákon, a szétszóródó nyomozók azonban nemsokára azt jelentették neki, hogy a különböző súlyos bűncselekményekkel gyanúsítható egyének jó része Nyugat-Magyarországra ment, hogy részt vegyenek a burgenlandi felkelésben. A rendőrök és a csendőrök 20–22 embert állítottak elő, akiket az ügyészek ki is hallgattak Budapesten, azonban egyikük sem volt súlyos bűncselekményekkel gyanúsítható. Váry Albert megítélése szerint Léderer Adolf solti, valamint Pánczél Zoltán, Beck Sándor és Schmiedt Árpád izsáki lakosok meggyilkolása egyszerű rablógyilkosság volt, ahol a sértettek állítólagos kommunista szimpátiája vagy zsidó származása csupán ürügy volt az aljas indokból táplálkozó, alapvetően haszonszerzési célú bűncselekmény elkövetésére.⁹¹ 1921. október 19-én Váry megkeresést intézett a nyugat-magyarországi fő kormánybiztoshoz, gróf Sigray

---

⁹⁰ Uo. 284.

⁹¹ Uo. 285.

Antalhoz, hogy az oda menekült 50-60, gyilkosságokkal alaposan gyanúsítható személyt adja ki az ügyészség részére. Noha Váry Albert választ a főkormánybiztostól nem kapott, az alábbi személyek ellen büntetőeljárást indított és elfogatóparancsot bocsátott ki: Francia Kiss Mihály, Danics Mihály, Tóth Ambrus, Nagy Mihály, Bán Sándor, Kállai Gábor, Schmidt Rezső, Korom József, Danics Aladár, Király Gábor, Pataki Nándor, Juhász István, Papp Kálmán, Kenei József, Kállai Gyula, Papp Sándor, Rád Árpád, Korb Géza, Tasi Gergely, Makai Antal, Baski Lajos.⁹² Az ügyész különösen Rád / Raád Árpád főhadnagy neve kapcsán tudta összekapcsolni a Duna-Tisza közén elkövetett gyilkosságokat az Ébredő Magyarok Egyesületének működésével.⁹³

Váry Albert nyomozása során elsősorban az izsáki, a lajosmizsei és a solti gyilkosságokra helyezte a hangsúlyt, ugyanis meg volt róla győződve, hogy ezekben az ügyekben kevésbé állt fenn a politikai indíttatás, mint az anyagi

---

⁹² Uo. 285.

⁹³ Uo. 286.

haszonszerzés motivációja.⁹⁴ Az ügyész azonban a megkezdett letartóztatásokat, helyszíni kihallgatásokat nem folytathatta sokáig, hiszen Horthy Miklós kormányzó 1921. november 3-ai amnesztiarendelete⁹⁵ gyakorlatilag semmissé, de legalábbis szimolikussá tette a munkáját. A nyomozás lezárása után elhatározta, hogy a vörös uralom áldozatai névsorának közzététele után a

---

⁹⁴ Uo. 287.

⁹⁵ Horthy Miklós kormányzó 1921. december 25-én kelt rendeltében országos amnesztiában részesített mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali atrocitások elkövetőit. Az 1920. december 25-ei amnesztiarendelet kegyelmet hirdetett az 1918–1920 között politikai bűnökért elítéltek számára. A rendelet fontos kitétele volt, hogy a felbujtókra és vezetőkre, illetve a súlyos börtönbüntetésre ítélt személyekre nem vonatkozott. Azok kaphattak kegyelmet, akiket az 1918. október 31. és 1919. március 21. között elkövetett bűncselekményeik miatt öt évre ítélték, illetve azok, akiket a gyorsított bűnvádi eljárás keretében tíz évet meg nem haladó szabadságvesztést kaptak, feltéve, ha a személy egyénisége és gondolkodásmódja távol állt a bolsevizmustól. Emellett az ellenforradalomban részt vevőkre is vonatkozott, akik olyan bűncselekményt követtek el, ami a Tanácsköztársaság elleni „közelkeseredésből vagy menthető felháborodásból fakadt.” Vö. CSONKA Laura, *Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében*, Archívnet, 2015/3.
https://archivnet.hu/politika/nemzetkozi_es_hazai_fellepes_a_nepbiztosok_megkegyelmezese_erdekeben.html

fehérterror áldozatainak névsorát is összegyűjti, ám munkáját nem tudta eredményesen befejezni.⁹⁶ Noha Francia Kiss Mihályt, Danics Mihályt és társaikat megkísérelte egyszerű, az amnesztiarendelet hatálya alá nem eső köztörvényes bűncselekményekért is letartóztatni, feletteseitől azt az utasítást kapta, hogy a letartóztatásukat tartsa függőben.⁹⁷

Végül az ügyek kivizsgálásának befejezésére dr. Kovács Péter, a Váry Albert mellé korábban kirendelt ügyész kapott megbízást, aki – mivel értelmezése szerint a Kecskemét környékén a Héjjas-brigád tagjaiként karhatalmi szolgálatot teljesített fegyveresek jogi értelemben katonáknak számítottak – az ügyet áttette a katonai hatóságokhoz.⁹⁸ A nyomozást a legtöbb esetben – feltehetőleg a legmagasabb kormányzati körök támogatásával – a katonai hatóságok, amelyek korábban sem mutattak túl nagy együttműködést Váry Alberttel, aki számos ügyben megkereste őket,⁹⁹ megszüntették.¹⁰⁰ A

---

⁹⁶ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – uo.Váry Albert tanúvallomása, 287.

⁹⁷ Uo. 287.

⁹⁸ Uo. 288.

⁹⁹ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert összefoglaló jelentése.

gyilkosságokkal alaposan gyanúsítható, karhatalmi szolgálatot ellátó katonák kihallgatásaik alkalmával pedig mindössze egyetlen esetben említették meg parancsnokuk, Héjjas Iván főhadnagy nevét.¹⁰¹ Az érdemi felelősségre vonás a végén persze elmaradt, 1922-ben különböző köztörvényes bűncselekmények miatt mindössze Danics Mihály, Zbona Zános és más, kisebb kaliberű elkövetők kaptak néhány év börtönbüntetést.¹⁰² Héjjas Ivánt 1922. július 20-án – egészen más ügyben, egy második nyugat-magyarországi felkelés szervezésének kísérlete miatt – egy rövid időre letartóztatták, azonban nemsokára ki is engedték.¹⁰³

---

¹⁰⁰ A csendőri ügyészség felmentő határozata a Héjjas-különítmény gyilkos tagjai ügyében, Budapest, 1923. november 27., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921*, kiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956, 225–228.

¹⁰¹ Danics Mihály és Zbona János Váry Albert 1947-es tanúvallomása szerint 1921-es kihallgatásuk során mindössze egyszer említették Héjjas Iván nevét, akkor azonban azt mondták, Héjjas adta a parancsot a gyilkosságokra. HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 287–288.

¹⁰² ZINNER, i. m. 174.

¹⁰³ ZINNER, i. m. 173.

Héjjas Iván, a Duna-Tisza közti fehérterror fő felelőse, egy radikális különítményparancsnok utóélete

Az Ébredő Magyarok Egyesületének pacifikálásával párhuzamosan a fehérterror egyik kulcsfigurája és a Duna-Tisza közén elkövetett atrocitások irányítója, Héjjas Iván is – látszólag – konszolidálódott és pacifikálódott. A büntetést – elsősorban talán a Horthyval és Gömbös Gyulával való viszonyának köszönhetően – a Horthy-korszakban végig elkerülhette. A fehérterrorban részt vevő egykori különítményparancsnokok közül talán Héjjas volt az, aki társadalmi és politikai értelemben a legmagasabbra jutott.¹⁰⁴ 1927 és 1931 között a Gömbös Gyula által alapított, a kormányzó Egységes Pártból kivált Magyar Függetlenségi Párt (közkeletű nevén: Fajvédő Párt)¹⁰⁵ színeiben a kunszentmiklósi

---

¹⁰⁴ Vö. Bödök Gergely hiánypótló PhD-értekezésével: Bödök, i. m. 220.

¹⁰⁵ A politikai konszolidáció zálogaként Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos

választókerület országgyűlési képviselője volt. 1929. június 16-án Horthy Miklós kormányzó a Margitszigeten tartott nagyszabású ünnepség keretében vitézi címet adományozott Héjjas Ivánnak, testvérének, Héjjas Aurélnak, Gömbös Gyulának és még további több tucat egykori és aktív állományú katonának.¹⁰⁶

Héjjas időközben diplomát, illetve a légi jogról szóló könyvével¹⁰⁷ jogtudományi doktorátust szerzett, majd mint egykori pilóta és egyébként korántsem inkompetens repülésügyi szakember, az 1930-as években a Kereskedelem-

---

Kisgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új pártot a közbeszédben a korszakban jórészt csak Egységes Párt néven emlegettek, és agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva akarta folytatni konszolidációs politikáját, lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon. Az Egységes Pártból vált ki 1923 augusztusában a Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök vezette szélsőjobboldali frakció, melynek tagjai között ott találjuk dr. Ulain Ferencet is, és amelyből 1924. november 14-én hivatalosan is megalakult a Fajvédő Párt néven ismert Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt.

¹⁰⁶ BODÓ, i. m.

¹⁰⁷ HÉJJAS Iván, *Légi jog*, Kecskemét, Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt., 1934.

és Közlekedésügyi Minisztérium közlekedés-politikai szakosztályának munkatársaként dolgozott, mint magas rangú köztisztviselő. 1940-tól a közforgalmi repülési ügyek szakosztályvezetője, miniszteri osztálytanácsosa, később címzetes államtitkára volt,¹⁰⁸ illetve a kormányzó főhadnagyból állományon kívüli honvéd őrnaggyá is előléptette. Hivatalosan ugyan a polgári repülés felügyeletével és szervezésével foglalkozott, azonban egykori vadászpilotaként valószínűsíthetően szerepe volt a honvéd légió szervezésében, fejlesztésében is.¹⁰⁹

Barátja és protektora, Gömbös Gyula miniszterelnök 1936-ban bekövetkezett halálával Héjjast ugyan politikai értelemben nagy veszteség érte – kormánytaggá pl. sosem válhatott, holott kvalitásai alapján valószínűleg a miniszteri pozíció lehetett volna a legmagasabb szint, amelyet

---

¹⁰⁸ Héjjas Iván 1944-ben nyugalomba vonult, ennek alkalmából pedig a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter előterjesztésére államtitkári címet kapott. HU-MNL-OL-K 27-1942. 02. 08.-26. napirendi pont.

¹⁰⁹ Vö. Horthy Miklós kormányzó feljegyzése a magyar polgári és katonai repülés állapotáról, 1938. október, in *Horthy Miklós titkos iratai*, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965, 194–197.

elérhetett volna –, de a kormányzó töretlen híveként pozíciója és befolyása stabil maradt. A politikai aktivitással sem hagyott fel egészen, 1938-ban – az egykori Fajvédő Párt nyomdokain járva – új radikális jobboldali pártot alapított Magyar Fajvédők Országos Szövetsége néven, mely azonban szigorúan távol tartotta magát a Nyilaskeresztes Párttól és más, nyugati mintára szerveződő magyar fasiszta-nemzetiszocialista pártoktól, és leginkább a kormánypárt lojális ellenzékeként működött, így nem tudott a magyarországi szélsőjobboldal számottevő erejévé válni.¹¹⁰

A kormányzat tudtával és beleegyezésével, sőt, annak kifejezett kérésére Héjjas a második világháború idején, Magyarország hadba lépésével és a németek agressziós politikája melletti elköteleződésével egy időre a katonai / paramilitáris tevékenységhez is visszatérhetett. 1938-ban Kozma Miklós volt belügyminiszter (ekkoriban a Magyar Távirati Iroda elnöke-vezérigazgatója, későbbi kárpátaljai kormányzói biztos) irányítása alatt az újjászervezett (második)

---

¹¹⁰ Bodó, i. m.

Rongyos Gárda egyik vezetőjeként részt vett a kárpátaljai diverziós hadműveletben, mely az 1920-ban a trianoni békeszerződés értelmében Csehszlovákiához csatolt Kárpátalja német segítséggel történő visszafoglalását készítette elő.¹¹¹ Héjjasnak emellett valószínűleg szerepe volt Horthy Miklós fia, Horthy István kormányzóhelyettségé választásának megszervezésében is.¹¹²

1943 végén Szombathelyi Ferenc, a honvéd vezérkar főnöke Kádár Gyula ezredes egy 5000 fős, irreguláris katonai segéderő megszervezésével bízta meg,¹¹³ melyben a kormányzó utasítására Héjjas ugyancsak részt vett. Ez a csapattest azonban végül nem játszott szerepet Magyarország katonai védelmében, Héjjas pedig 1945-ben az előrenyomuló szovjet csapatok elől Németországba, majd Spanyolországba menekült, ahol a német háborús

---

¹¹¹ ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, PolgArt Kiadó, Budapest, 2001, 549–571.

¹¹² Horthy Miklós kormányzó fiát, Horthy István repülő főhadnagyot 1942. február 19-én választotta kormányzóhelyettségé az országgyűlés. BODÓ, i. m.

¹¹³ BODÓ, i. m.

bűnösöknek és szövetségeiknek előszeretettel menedéket nyújtó jobboldali diktatátor, Francisco Franco tudtával és beleegyezésével a Galicia tartománybeli Vigóban telepedett le.

Bár Héjjas Ivánt a népbíróság végül – koncepciós pernek korántsem nevezhető, a megszálló szovjet hatóságok által erősen befolyásolt magyar bíróságok ítélkezési gyakorlatához képest többé-kevésbé korrekt eljárásban – 1949. augusztus 25-én, elsősorban a fehérterror idején elkövetett orgoványi gyilkosságok miatt távollétében halálra ítélte,¹¹⁴ az egykori milíciaparancsnok végül spanyolországi emigrációban hunyt el 60 éves korában, 1950-ben, feltehetőleg természetes halállal.¹¹⁵

---

¹¹⁴ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírósági pere – Ítélet.

¹¹⁵ Héjjas Ivánt már az 1940-es évektől kezdve súlyos gyomorbántalmak gyötörték, halálának oka feltehetőleg gyomorvérzés volt, súlyos, kezeletlen gyomorfekély vagy emésztőrendszeri rákbetegség következtében. Halálának pontos oka nem ismert.

A tanulmányban előforduló fontosabb történelmi személyek életrajzi adataira

Bethlen István (1874–1946) gróf, jogász, politikus, diplomata, miniszterelnök, a Horthy-korszak politikájának egyik kulcsfigurája. Már fiatalon Ferenc József egyik magyar bizalmasa volt. 1919 februárjában kezdeményezésére alakult meg az ellenforradalmi Nemzeti Egyesülés Pártja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, ahol a szegedi kormány képviselőjeként az ellenforradalmi komité egyik vezetője lett. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása után létrehozta az egységes kormányzópártot, de az új kormányt nem sikerült megalakítania. A Teleki-kormány bukása után, 1921. április 14-én miniszterelnök lett. Titkos politikai egyezséget kötött a szociáldemokrata párttal, majd miután a Kisgazda Párt felszámolására irányuló több kísérlete sikertelen maradt, híveivel együtt belépett a pártba, amelynek Nagyatádi Szabó István mellett az egyik vezetője lett. E pártból és a hozzá csatlakozott konzervatív pártokból létrehozta a Keresztény Kisgazda Földműves és

Polgári Pártot (a korabeli köznyelvben: Egységes Párt), amely magva volt a későbbi kormánypártnak. 1922-ben szűkítette a választójogot, a városok kivételével visszaállította a nyílt szavazás rendszerét. A népszövetségi kölcsön megszerzésével és a súlyos adóemelésekkel elősegítette az ország gazdasági konszolidációját, amit 1929-ig további nagy összegű külföldi kölcsönök felvételével tartott fenn. 1926-ban a személyét is érintő frankhamisítási botrány megingatta pozícióját. 1931-ben lemondott, de továbbra is jelentős szerepet játszott a magyar politikában, mint a kormányzó bizalmas barátja és tanácsadója. 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnökkel támadt ellentéte miatt kilépett az Egységes Pártból és ellenzékbe vonult. Az 1939-i választások után Horthy a felsőház örökös tagjává nevezte ki. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé közeledő politikai áramlatnak, a sikertelen kiugrási kísérletnek. 1944 őszén a szovjetek letartóztatták, egy ideig házi őrizetben tartották, majd Moszkvába vitték, ahol 1946-ban egy rabkórházban hunyt el.

Drozdy Győző (1885–1970) kigazdapárti politikus, országgyűlési képviselő. Esztergomban tanítóképzőt, Budapesten gyógy-pedagógiai szaktanfolyamot végzett. Részt vett a Függetlenségi Kigazda Párt megalakításában (1920. október), ennek listáján a kiskomáromi kerület nemzetgyűlési képviselője lett (1922–26). A nemzetgyűlésben számos alkalommal felszólalt az antiszemitizmus és a radikális jobboldali szervezetek által elkövetett bűncselekmények ellen. 1926-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, Chicagóban megszervezte az Amerikai Magyar Revíziós Ligát. 1932-ben tért haza, a Nemzeti Egység Pártja programjával ismét országgyűlési képviselő lett (1935–39). Liberális politikus, az angolszász orientáció híve volt, átlépett az FKgP-be (1939). 1945 után újra bekapcsolódott a politikai életbe. 1945 tavaszán – rövid ideig – a budapesti I. kerületi. Nemzeti Bizottság elnöke volt, 1945. november 4-én az FKgP listáján mandátumot szerzett. 1946. március 12-én a munkáspártok nyomására 19 jobboldali politikussal együtt kizárták az FKgP-ből, de

mandátumát 1947 nyaráig megtartotta. Egyik alapítója volt a Sulyok Dezső vezette Szabadság Pártnak. 1947 nyarán visszavonult a politikától, 1947-től 1950-ig Baracskán élt. 1951-től 1953-ig a budapesti vásárcsarnokban, mint betanított segédmunkás, 1953-tól 1954-ig az Autokernél mint könyvelő dolgozott, később különböző alkalmi munkákból tartotta fenn magát. 1965-től politikai munkássága elismerésül kivételes nyugdíj ellátásban részesült. A hatvanas évek végén az MTA Történettudományi Intézetének felkérésére megírta emlékiratait, mely több kiadásban megjelent. Vö. DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

Eckhardt Tibor (1888–1972) politikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő. Berlinben, Párizsban s a budapesti tudományegyetemen tanult, 1908-ban államtudományi doktorátust szerzett. Pályáját vármegyei tisztviselőként kezdte, 1918-ban Torda–Aranyos vármegyében főszolgabíró s az önkéntes karhatalom parancsnoka. 1919–20-ban az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormány

miniszterelnökségének sajtóügyeit irányította. 1922-ben a Keresztény Kisgazdapárt listáján nyg.-i képviselő lett. 1923-ban az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik alapítója és elnöke volt, a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt egyik vezetője, 1928-tól a Magyar Revíziós Liga ügyvezető alelnöke. Az 1926. évi választásokon kisebbségben maradt. 1930-tól a Független Kisgazdapárt tagja, Gaál Gaszton halála után a párt elnöke (1932–1940). 1931-től Miskolc, 1933-tól Mezőcsát országgyűlési képviselője. 1934-35-ben Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején, mint Magyarország népszövetségi főmegbízottja eredményesen képviselte a magyar érdekeket a Sándor jugoszláv király meggyilkolása miatt keletkezett feszült helyzetben. 1936-tól titkos tanácsos; országgyűlési képviselő (1935–39; 1939–41). 1940-ben lemondott a FKgP elnökségéről. 1935 után ellenezte a német orientációt, az angolszász irányzat híve volt. A kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök megbízásából 1940 nyarán az USA-ba ment, hogy ott kapcsolatokat építsen ki, ahonnan soha nem tért vissza. Előadó lett a georgetowni egyetemen. 1945 után a

szovjetellenes és antikommunista emigráció egyik vezéralakja, a Magyar Nemzeti Tanács egyik megszervezője és végrehajtó bizottsági tagja lett.

Francia Kiss Mihály (1887–1957) katona, különítmény-parancsnok, a fehérterror résztvevője. Az I. világháborúban tiszthelyettesként szolgált. A Tanácsköztársaság idején a Kecskemét környéki szentkirályi ellenforradalmi Fehér Gárda egyik szervezője, összekötő saját ellenforradalmi csoportja és a Szegeden szervezkedő Prónay-különítmény között. A Tanácsköztársaság bukása után Héjjas Iván különítményének tagja, a fehérterror egyik hírhedt irányítója. Prónay Pálhoz és Héjjas Ivánhoz hasonlóan nevéhez számos kegyetlen, önkényes politikai gyilkosság fűződik. Tevékenyen részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben is, mint a gerillahadviselés specialistája. A különítményesekre vonatkozó 1921. november 3-i közkegyelem miatt a Horthy-korszak során nem ítélték el semmilyen atrocitásért, melyben részt vett. 1945 után Kovács József álnéven élt Magyarországon, az orgoványi pusztákon

bujdosott. 1947. május 13-án és 1948. július 28-án távollétében háborús és egyéb bűncselekmények miatt halálra ítélték. 1956-ban, a forradalom kitörése után saját nevében jelentkezett a rendőrségen, perének újrafelvételét kérte. 1957. március 8-án előzetes letartóztatásba helyezték egy razzsiát követően, amikor elfogták. Előbb 1957. június 13-án, majd 1957. augusztus 9-én emberek törvénytelen megkínzása és kivégzése, valamint más bűntettek elkövetése miatt egyaránt halálra ítélték. 1957. augusztus 13-án kivégezték Budapesten.

Friedrich István (1883–1958) legitimista politikus, miniszterelnök, mérnök, gépgyáros. A budapesti és charlottenburgi műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett, majd a budapesti és a berlini egyetemen jogot hallgatott. 1908-ban gépjavító műhelyt, majd Mátyásföldön vas- és gépgyárat alapított. 1918-ban a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár volt. A Tanácsköztársaság idején, mint az egyik ellenforradalmi csoport vezetőjét letartóztatták, de megszökött. A Fehér Ház nevű ellenforradalmi szervezet tagjaként 1919. aug. 6-án

részt vett a Peidl-kormányt eltávolító puccsban. Habsburg József főherceg megbízása alapján rövid ideig 1919. augusztus 7-étől november 25-ig (vitatható legitimitással rendelkező) miniszterelnök, majd 1920. március 15-ig hadügyminiszter. 1920 áprilisában kilépett a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából és külön pártot alapított, amely 1922-ben egyesült ifjabb Andrassy Gyula csoportjával és felvette a Szövetkezett Keresztény Ellenzék nevet. Az 1920-as évek elején megalapította a Szittyák Tábora elnevezésű szélsőjobboldali szervezetet. Tisza István gyilkosainak perében vád alá helyezték, de a bíróság felmentette. 1921-ben részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. 1922-ben az újjáalakult, erősen ellenzéki Keresztény Nemzeti Párt (Andrassy–Friedrich párt) budapesti déli listájának vezetőjeként, 1926-ban a Keresztény Gazdasági Párt színeiben, 1928-ban a budapesti déli kerület egyéni képviselőjeként nyert képviselői mandátumot, 1931-ben és 1935-ben a budapesti északi választókerület egyéni képviselője lett. 1938-ban már nem szerzett mandátumot, kikerült a politika élvonalából. 1951-

ben mint politikus már elfeledettnek számított, de júliusban mégis letartóztatták Grösz József koncepciós perének kapcsán, majd augusztusban a budapesti Fővárosi Bíróság a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének hamis vádjával 15 évi börtönbüntetésre ítélte. A váci börtönben hunyt el 1958-ban.

Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, politikus, Magyarország honvédelmi minisztere és miniszterelnöke. Hivatásos katona volt, az I. világháború végéig vezérkari századosi rangot ért el. Politikai pályafutását 1919-ben kezdte, amikor a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnökévé választották. Vezetőségi tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének is. Bécsben részt vett az ellenforradalmi komité szervezésében, a Tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára, 1919-től Bécsben a szegedi kormány meghatalmazottja. Horthy bizalmas híve, 1920-ban kiszegedapárti programmal mandátumot szerzett. Nagy szerepe volt az 1921. szeptember-

októberében a nyugat-magyarországi felkelés szervezésében és az 1921. októberi királypuccs letörésében. 1922 januárjában csatlakozott az Egységes Párthoz és irányította az 1922-es választási harcot. 1923 nyarán kilépett a kormánypártból és 1924. november 13-án megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1928-ban megegyezett Bethlen Istvánnal, visszatért az Egységes Pártba és hadügyi államtitkár lett. 1929. október 10-étől honvédelmi miniszter, 1932. október 1-étől miniszterelnök. Meghirdette 95 pontból álló programját, törvényt hozatott a kormányzói jogkör kiterjesztéséről, átszervezte a kormánypártot (Nemzeti Egység Pártja), intézkedéseket léptetett életbe a totális fasizmus kiépítésére, kísérletezett a szakszervezetek felszámolásával, a munkásosztály fasiszta jellegű szervezetekbe való bevonásával. Folytatta az Olaszországgal és Németországgal való szoros együttműködést, 1933 júniusában a kormányfők közül elsőnek kereste fel Hitlert. 1934-ben szerződést kötött Olaszországgal és Ausztriával, majd Németországgal is, és elkötelezte magát a

németek agressziós politikája mellett. 1935 márciusában szembekerült a kormánypárt konzervatívabb Bethlen-csoportjával, de felülkerekedett. Átalakította kormányát, majd kormányzói kézirattal feloszlatta a nemzetgyűlést. Az általa irányított 1935. évi választásokat a minden addiginál erősebb kormányterror jellemezte. A választások után régi szegedi különítményes tisztársait fontos politikai és katonai pozíciókba helyezte. 1936-ban, vesebetegségben hunyt el Münchenben.

Héjjas Iván (1890–1950) földbirtokos, az első világháborúban katonatiszt, az Osztrák–Magyar Légierő vadászpilótája, majd a fehérterror idején paramilitáris vezető, különítményparancsnok, akinek nevéhez Prónay Pál századossal együtt számos önbíráskodás és politikai gyilkosság fűződik. Egyik alapítója és vezetője az Ébredő Magyarok Egyesületének; a két világháború közti Magyarország egyik meghatározó katonai múlttal rendelkező szélsőjobbaldali politikusa, ugyancsak Prónay Pállal együtt egyik értelmi szerzője és irányítója az 1921-es nyugat-magyarországi

felkelésnek is. Az 1920-as években alkut kötött a Bethlen-kormánnyal és konszolidálódott, irreguláris katonai tevékenységét látszólag abbahagyta. 1927–1931 között a kunszentmiklósi választókerület parlamenti képviselője, később különböző magas pozíciókat töltött be a Kereskedelmi- és Közlekedésügyi Minisztériumban. 1944 végén a szovjetek elől Spanyolországba menekült, 1947-ben a népbíróság távollétében halálra ítélte. 1950-ben, emigrációban, a spanyolországi Vigóban hunyt el.

Horthy Miklós (1868–1957) katonatiszt, politikus, régens kormányzóként 1920 és 1944 között Magyarország államfője. 1883-ban végezte el a Fiumei Haditengerészeti Akadémiát. 1892 és 1894 között föld körüli úton vett részt a SAIDA nevű korvett fedélzetén. 1909 és 1914 között I. Ferenc József császár egyik szárnysegédje és bizalmasa volt, ekkoriban szerezte első politikusi tapasztalatait. Az első világháborúban a NOVARA gyorscirkáló parancsnokaként szolgált, ekkor aratott katonai győzelmei tették ismertté a nevét, IV. Károly 1918. február 28-án kinevezte az

osztrák–magyar hadiflotta parancsnokává. Az első világháború elvesztése után Horthynak kellett végrehajtania az osztrák–magyar hadiflotta leszerelését, illetve a hajók Szerbiának történő átadását. A háború után rövid ideig családja kenderesi birtokán gazdálkodott, majd 1919-ben a Károlyi Gyula gróf vezette szegedi ellenkormány felkérte a hadügyminiszteri tisztség elvállalására, mint a felbomlott monarchia egykori hadseregének legmagasabb rangú magyar nemzetiségű tisztjét, aki sem az őszirózsás forradalomban, sem a tanácsköztársaságban nem vállalt szerepet. Megszervezte az úgynevezett Nemzeti Hadsereget, majd annak fővezéréként részben függetlenítette magát a szegedi ellenforradalmi kormánytól, és az ország egyetlen használható fegyveres ereje felett rendelkezett. Egy ideig kacérkodott a katonai diktatúra bevezetésének gondolatával, de polgári politikusok és az antant képviselőinek nyomására elvetette ennek lehetőségét. Egyes források szerint jelentős felelősség terheli a tanácsköztársaság utáni jobboldali megtorlás-sorozatban, a több száz ember életét követelő

fehérterrorban. Az antant is egyre inkább Horthyval tárgyalt, mint a magyar államhatalom tényleges képviselőjével, ily módon pedig egyre esélyesebbnek látszott az államfői pozícióra is. 1919. november 16-án csapatai élén bevonult Budapestre, az országgyűlés pedig 1920. március 1-jén választotta Magyarország kormányzójává, ezáltal a királyt helyettesítő ideiglenes államfő és a fegyveres erők főparancsnoka lett. 1921-ben kétszer hiúsította meg IV. Károly visszatérési kísérleteit, majd megindulhatott a Bethlen István miniszterelnök nevével fémjelzett konszolidáció tízéves időszaka. Az 1929-es gazdasági világválságnak jelentős szerepe volt az ország jobbra tolódásában, közvetve ez vezetett Gömbös Gyula miniszterelnöki kinevezése is. Horthy mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali mozgalmakkal szemben állt, az 1930-as években mindenféle radikalizmust igyekezett háttérbe szorítani. Államfőként az 1930-as években aktivitás, később az ország Németország agressziós politikája melletti elköteleződése idején egyre inkább a passzivitás jellemezte, bár a revizionista törekvéseket végig élénken támogatta. 1942-től

igyekezett csökkenteni az ország háborús részvételét, 1944 októberében hozzá hú, mérsékelt politikai körök közreműködésével megkísérelt kiugrani a második világháborúból, ám részben a németbarát főtisztek hadseregen belüli túlsúlyának ez nem sikerülhetett. Horthyt mindenképpen közvetett felelősség terheli a magyarországi holokausztért, bár 1944-ben arra még volt ereje, hogy a budapesti zsidóság deportálását leállítsa. Magyarország német megszállása után, 1944. október 16-án kényszer hatására lemondott, kényszerűen átadta a hatalmat a Szálasi Ferenc vezette németbarát nyilas kormánynak, és a németek őrizetébe került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki, részben idős korára tekintettel vádat nem emeltek ellene. 1948-tól családjával portugáliai emigrációban élt családjával, ahonnét élénk kapcsolatot tartott az emigráns magyar politika és katonai körökkel. 1957-ben hunyt el. Terjedelmes emlékiratot hagyott hátra, melyben saját politikusi szerepét pozitívan értékeli: HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

Kánya Kálmán (1869–1945) diplomata, politikus, külügyminiszter. Diplomáciai pályafutását Konstantinápolyban kezdte mint alkonzul, 1904-ben konzullá nevezték ki, 1905-től a közös külügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1913-ban a Monarchia mexikói követe, meghatalmazott miniszter. 1920-tól 1925-ig a külügyminiszter állandó helyettese. 1925-ben berlini követ lett, majd 1933. február 4-től 1938. november 28-áig külügyminiszter a Gömbös-, Darányi- és Imrédy-kormányokban. Az ő külügyministersége alatt ment végbe Magyarország csatlakozása a Berlin–Róma-tengelyhez a revizionista politikai törekvések jegyében. Ezen belül az Olaszországgal való fokozott együttműködéssel igyekezett ellensúlyozni Németország egyre növekvő hegemóniáját, de megkísérelt a lehetőségekhez képest jó kapcsolatokat fenntartani a nyugati hatalmakkal, illetve a kisantant felé is tett közeledő lépéseket. 1938 augusztusában Horthy és Imrédy németországi látogatása napjaiban Bledben megegyezett a kisantant államokkal

Magyarország fegyverkezési egyenjogúsága elismerésének kérdésében, amivel legalizálni kívánta a magyar háborús készülődést. 1938. szeptember 20-án Imrédy miniszterelnökkel Berchtesgadenbe repült és felkérte Hitlert a magyar területi igények támogatására. 1938 októberében vezetője volt a komáromi magyar–csehszlovák tárgyalásokon részt vevő delegációnak. Miután az 1938. november 21-ei német olasz demars miatt Kárpát-Ukrajna tervezett megrohanásától az Imrédy-kormánynak el kellett állnia, lemondott a külügyminiszerségről. 1935. október 4-én Horthy örökös felsőházi taggá nevezte ki. A II. világháború idején a Bethlen–Kállay vezette politikai csoporthoz tartozott. 1945-ben hunyt el. Pályájáról lásd bővebben: TÓTH Imre, *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

Ostenburg-Moravek Gyula (1886–1944) katona- és csendőrtiszt, különítményparancsnok, radikális jobboldali politikus. A Magyarországi Tanácsköztársaság bukása után Sopron

csendőrparancsnoka volt. Különítménye gyilkolta meg – többek között – Somogyi Bélát és Bacsó Bélát, a Népszava újságíróit. 1920. március 1-jén, a kormányzóválasztáskor a csapatai biztosították a rendet a Nemzetgyűlésben. 1921. augusztus 28-án megtagadta meg Sopron kiürítését, ezzel lehetőséget teremtve arra, hogy a város végül Magyarország része maradjon. Csendőrei segítségével a nyugat-magyarországi felkelés eredményeképp jött létre 1921. november 4-én a rövid életű Lajtabánság de facto állam. A második királypuccs alkalmával (1921. október 20–23.) különítményével Sopronban állomásozott, és IV. Károly királyhoz csatlakozott, aki Sopronban ezredessé léptette elő. 1921. október 21-én, a budaörsi csata után rövid ideig fogságban volt, majd 1921. október 25-én amnesztiában részesült. Végül nyugdíjazták és félreállították, különítményét feloszlatták. Ezek után ismert, de kevésbé befolyásos radikális jobboldali politikusként működött. 1932-ben Prónay Pállal közösen létrehozta a Magyar Országos Fasiszta Pártot, mely a kormánypárt szélsőjobboldali ellenzékeként működött, majd beleolvadt egyéb

pártkezdeményekbe. 1944-ben hunyt el Budapesten.

Prónay Pál (1874–1946) földbirtokos, katonatiszt, radikális jobboldali politikus, különítményparancsnok, rövid ideig Lajtabánság de facto állam államfője. Budapesten a Ludovika Akadémián végzett, az első világháborúban a Jászkun Huszárezredben szolgált és századosként szerelt le. A Tanácsköztársaság kikiáltása után, Szegeden 1919. júniusban leszerelt tisztekből és altisztekből különítményt szervezett, amely együttműködött Horthy Nemzeti Hadseregével. A Tanácsköztársaság bukása után különítményesei számos atrocitást követtek el. Az 1920-as években vezető szerepet töltött be az Ébredő Magyarok Egyesületében. Döntő szerepet játszott a nyugat-magyarországi felkelés kiobbantásában: a felkelés során a magyar irreguláris alakulatok megakadályozták az osztrák rendőrök és csendőrök bevonulását a Magyarország által a trianoni döntés nyomán kiürített Sopronba és az elcsatoltnak ítélt határterületre, majd az 1921. október 4-ére összehívott nemzetgyűlésen

kikiáltották a független Lajtabánságot, melynek vezetőjévé megválasztották Prónayt lajtai bán címmel. A fegyveres ellenállás kényszerítette az antant hatalmakat a soproni népszavazás (1921. december 14.) kiírására. IV. Károly király második visszatérési kísérlete idején Prónay megtagadta a legitimista katonai egységek elleni fellépést, ezzel lényegében kegyvesztetté vált. A két világháború közti időszak egyik ismert, de az 1930-as években már nem meghatározó radikális jobboldali politikusa. Budapest ostroma idején újabb különítmény szervezésébe fogott, amely azonban nem játszott különösebb szerepet a háborúban. A szovjet csapatok 1945. március 20-án elfogták és elhurcolták, majd a Szovjetunió Állambiztonsági Szerveinek Különleges Tanácsa 1946. június 10-én 20 év kényszermunkára ítélte. Halálának pontos időpontja máig ismeretlen, feltehetően szovjet fogságban hunyt el valamikor 1946 tájékán vagy később.

Rád / Raád Árpád (1896–1950) erdélyi származású katonatiszt, különítményparancsnok. Az első világháborúban hadnagyként a Székely Hadosztály

soraiban harcolt, majd Héjjas Iván különítményéhez csatlakozott, annak egyik alparancsnokaként az izsáki és az orgoványi gyilkosságok egyik felelőse. A nyugat-magyarországi felkelésben is osztagparancsnokként vett részt. Az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja volt. A két világháború között különböző közlekedési vállalatoknál forgalmi felügyelőként dolgozott, illetve számos szélsőjobboldali párt és egyesület alapításában játszott szerepet. Az 1940-es években a nyilasokhoz csatlakozott. A fehérterrorban való részvételéért, elsősorban izsáki és orgoványi gyilkosságokért a népbíróság 1949-ben halálra ítélte, 1950-ben kivégezték.

Siménfalvy Tihamér (1878–1929) ezredes, később tábornok, radikális jobboldali katontiszt volt a Horthy-korszakban, aki többek között a német és az osztrák szélsőjobboldali körökkel is kereste a kapcsolatot. A rendelkezésre álló adatok szerint ő volt az 1920-as években ő Kettőskereszt Vérszövetség nevű, a kormányzattal és a Honvédelmi Minisztériummal szorosan

együttműködő, terrorcselekményeket és diverzáns akciókat elkövető katonai titkos társaság alapítója és vezetője. Az 1920-as évek elején vezérkari tisztként részt vett a katonai titkosszolgálat, a későbbi 2. vkf. osztály, illetve az ugyancsak titkosszolgálati feladatokat is ellátó 5. vkf. sajtó- és propagandaosztály megszervezésében is.

Szmrecsányi György (1876–1932) legitimista politikus, Pozsony vármegye főispánja, nemzetgyűlési képviselő, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője. Jogi tanulmányainak befejezése után a statisztikai hivatalban, később a kereskedelmi minisztériumban dolgozott. 1905-ben a Szabadelvű Párt programjával választották országgyűlési képviselővé, de hamarosan a Néppárthoz csatlakozott. 1917 és 1918 között Pozsony város és vármegye főispánja volt. A Tanácsköztársaság alatt, 1919-ben Bécsbe menekült és élénken részt vett a Bethlen István által vezetett Antibolsevista Comité tevékenységében. A legitimista mozgalom egyik

legaktívabb szereplőjeként tagja volt a Tanácsköztársaság bukása utáni első és második nemzetgyűlésnek, amelynek 1920-tól 1921-ig az alelnöke is volt. IV. Károly visszatérési kísérleteit élénken támogatta, emiatt mind a politikában, mind az Ébredő Magyarok Egyesületében háttérbe szorult. 1932-ben hunyt el Budapesten.

Teleki Pál (1879–1941) politikus, miniszterelnök, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja. Egyetemi tanulmányai után 1903-ban államtudományi doktor, majd a budapesti egyetem földrajzi tanszékén egyetemi gyakornok lett. A külföld 1909-ben figyelt fel tudományos munkásságára. Svájcban érte a Tanácsköztársaság kikiáltásának híre, 1920. április 19-étől a Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere, július 19-étől 1921. április 13-áig Magyarország miniszterelnöke. Ratifikáltatta a trianoni békét, fellépett a különítmények garázdálkodása ellen, meghozatta a nemzetgyűléssel a zsidóellenes numerus clausus törvényt, a Nagyatádi Szabó-féle földreformot. IV. Károly első visszatérési kísérlete után lemondott. 1926-ban belépett a kormánypártba, 1927-től 1938-

ig felsőházi tag, majd ismét képviselő. 1924–25-ben népszövetségi megbízásból tagja volt a moszuli olajvidék Irakhoz tartozását javasló szakértői bizottságnak. Kiállt a Párizs környéki békék revíziója mellett, számított Németország közreműködésére az európai status quo megbontásában, de elsők közt ismerte fel a hitleri birodalom veszélyességét is. 1938. május 14-től vallás- és közoktatásügyi miniszter Imrédy Béla kormányában. 1938-ban a komáromi cseh-magyar tárgyalásokon előkészítője az első revíziós eredménynek. 1939. február 16-ától 1941. április 3-áig másodízben miniszterelnök. Csatlakozott az antikomintern paktumhoz, végrehajtotta Magyarország kilépését a Népszövetségből. Meghozatta a második zsidótörvényt és egy mérsékelt földreform-törvényt. A II. világháború kitörésekor elhárította a német csapatok átszállítási kérelmet, az olasz semlegességre támaszkodva a fegyveres semlegesség álláspontján állt, a lengyel menekülteket befogadta. Jugoszláviával örökbarátsági szerződést kötött semlegesítése céljából. Az 1941. márciusi belgrádi németellenes fordulat nyomán

azonban Hitler éppen Jugoszlávia ellen kívánt katonai együttműködést, revíziós lehetőséget ajánlva fel Magyarországnak. 1941. április 3-án öngyilkosságot követett el, Horthyhoz írt búcsúlevelében elítélte a Jugoszlávia elleni magyar támadást.

Váry Albert (1875–1953) jogász, ügyész, ügyvéd, országgyűlési képviselő. Budapesten végezte a jogi egyetemet. Diplomája megszerzése után rövid ideig ügyvédként dolgozott, majd 1904-ben vidéki bíró lett. 1908-tól Budapesten királyi ügyész, 1914-től sajtóügyekkel foglalkozó ügyész volt, lényegében a háborúellenes sajtó cenzúrázásával foglalkozott. A tanácsköztársaság alatt nem vállalt szolgálatot, annak bukása után újra elfoglalta hivatalát és a budapesti királyi ügyészség vezetőjévé nevezték ki. A Friedrich-kormány Váryt bízta meg azon személyek ellen felkutatásával és felelősségre vonásával, akik a tanácsköztársaság alatt politikai tevékenységet végeztek. Váry Albert nyomozati tevékenysége révén körülbelül 8-10 ezer embert tartóztattak le, azonban ennél lényegesen kevesebb került később ténylegesen

börtönbe. A vallomásokból, jelentésekből, beszámolókból, bírói ítéletekből készítette el A vörös uralom áldozatai Magyarországon című, először 1921-ben megjelenő könyvét, mely szerint a kommunista kormányzat tevékenysége 587 dokumentált halálos áldozatot követelte. A vörösterrort követő fehérterror idején a kormány Váry kezdeményezésére hozta meg azon rendeletét, mely szerint a katonai hatóságoknak polgári személyekkel szembeni intézkedési jogköre egyértelműen megszűnt. A kormány megbízásából a fehérterror tetteseinek és áldozatainak felderítését is elkezdte, munkáját azonban Horthy Miklós kormányzó 1921. november 3-ai amnesztiarendelethez szimbolikussá alacsonyította. 1923 és 1926 között az emigráns magyarok hazatérésének elősegítésén fáradozott, erre megnyerte Nagy Emil és Pesthy Pál igazságügyminisztereket, illetve a miniszterelnököt, Bethlen Istvánt is. 1926 novemberében falusi otthona, Csengőd felkerlte, vállalja el az 1926. évi novemberi-decemberi választásoknál az országgyűlési képviselőséget. Váry, mivel egyetértett Bethlen irányelveivel,

eleget tett a felkérésnek. Országgyűlési képviselőként a Nemzeti Egység Pártjának volt tagja, s a párt liberális szárnyához tartozott. Első felszólalása 1927. május 4-én hangzott el, és ebben szót emelt a politikai elítéltekkel szembeni megbocsátás érdekében. Emiatt Wolff Károly képviselő a képviselőház folyosóján vörös főügyésznek nevezte. A sajtóban és a képviselőházban egyaránt küzdött a munkanélküliség ellen, szociális intézkedések bevezetését szorgalmazta. Cikkeit többek közt a Pesti Napló közölte. Váryt háromszor, 1926-ban és 1931-ben és 1935-ben is megválasztották országgyűlési képviselővé. Váry nem értett egyet Gömbös Gyula fajvédő politikájával, az ország németbaráttá válásával és szélsőjobbra sodródásával pedig 1938-ban visszavonult a politikától. 1944. március elején leköltözött Balatonfüredre, majd eljárást indítottak ellene nyilasellenes nyilatkozatai és magatartása miatt. Feleségével megkíséreltek Svájcba emigrálni, sikerültelenül. Ezután visszaköltöztek Budapestre, s Váry itt vészelte át az ostromot. Magyarország szovjet megszállása után a politikai rendőrség

kihallgatta. 1947-ben fontos tanúvallomást tett Héjjas Iván és társai népbírószági perében. A kommunista hatalomátvétel után kitelepítették Hunyára, ám a kitelepítés feloldása után sem térhetett vissza a fővárosba, így Csengődre költözött, és itt is hunyt el 1953-ban.

FORRÁSJEGYZÉK

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

HU-BFL-VII-5-c-25646/1924. Márffy József és társai pere.

HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Kiss Gábor Jenő pere.

HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírósági pere.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

HU-MNL-OL-K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

HU-MNL-OL-K 64. A Magyar Királyi Külügyminisztérium Politikai Osztályának rezervált iratai.

HU-MNL-OL-K 149. A Magyar Királyi Belügyminisztérium Belügyminisztérium rezervált iratai.

HU-MNL-OL-P 1360. Magyar Országos Véderő Egylet.

HU-MNL-OL-P 2249–7. sorozat. Ébredő Magyarok Egyesülete.

Szakirodalmi források

Árnyékhadsereg?. Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020.

BODÓ Béla, Héjjas Iván. *Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10, 9–27.

BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés . 1921. augusztus 28.- október 4.*, Valóság, 2007/3, 24–47, illetve 2007/4, 39–58.

BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018.

CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918-1920*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia, 1991/20, 51–67.

CSONKA Laura, *Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében*, Archívnet, 2015/3.

https://archivnet.hu/politika/nemzetkozi_es_hazai_fellepes_a_nepbiztosok_megkegyelmezese_erdeken.html

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32, 13–14.

GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

HALMI József, *17699/920 belügyminiszteri akta Héjjas Ivánról. A Bécsi Magyar Újság munkatársától*, in *Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében*, szerk. MARKOVITS Györgyi, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 50–53.

Horthy Miklós titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921, kiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó–Trianon Múzeum, 2019.

KÁDÁR Gábor–VÁGI Zoltán, *Antiszemita atrocitások, gyilkosságok, pogromok a fehérterror időszakában*, ELTE Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont, 2012.

http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=138:antiszemita-atrocitasok-gyilkosságok-pogromok-a-feherterror-idszakaban-&catid=16:esetek

KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 87–91.

NÁNÁSI László, *A jogrend szolgálatában. Váry Albert élete és működése, 1875–1943*, Budapest, Magyarország Legfőbb Ügyészsége, 2015.

NÁNDORI Pál, *A Marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, PolgArt Kiadó, Budapest, 2001.

PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2012.

PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris Kiadó-MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

PAKSA Rudolf, *A fehérterror „logikája”. Események, olvasatok, kontextusok*, in *Terror 1918-1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*, szerk. MÜLLER Rolf-TAKÁCS Tibor-TULIPÁN Éva, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 217–245.

ROMSICS Ignác, *A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

SERFÖZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142.

TÓTH Imre, *Lajtabánság. Felkelőállam a nyugati végeken*, Rubicon, 2020/4, 8–17.

UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyomdája, 1922.

ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali szervezetek megalakulásának körülményeihez*, Történelmi Szemle, 1979/3-4, 562–576.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.